

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему: Психологічні особливості взаємозв'язку між установками та мотивацією студентів у процесі навчання у закладі вищої освіти

Виконала: студентка II курсу, групи 8.0538

спеціальності: 053 психологія

освітньої програми: 053 психологія

Позднякова Вікторія Андріївна

Керівник: к.психол.н., доцент кафедри психології

Скрипаченко Т.В.

Рецензент: к.психол.н., доцент кафедри

психології Лукасевич О.А.

Запоріжжя
2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет _____
Кафедра _____
Рівень вищої освіти _____
Спеціальність _____
(код та назва)
Освітня програма _____
(код та назва)
Спеціалізація _____
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____
« _____ » _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ/ПРОЕКТ СТУДЕНТОВІ (СТУДЕНТЦІ)

(прізвище, ім'я, по батькові)

1 Тема роботи (проекту) _____

керівник роботи _____,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від « _____ » _____ 20__ року № _____

2 Строк подання студентом роботи _____

3 Вихідні дані до роботи _____

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

5 Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6 Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7 Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Студент _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту) _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 88 с., 3 таблиці, 10 рисунків, 81 джерело, 5 додатків.

Об'єкт дослідження: мотивація як інтегративний комплекс мотивів особистості.

Предмет дослідження: особливості взаємозв'язку між установками та мотивацією студентів у процесі навчання у закладі вищої освіти.

Мета: дослідити взаємозв'язок між установками та мотивацією студентів у процесі навчання у закладі вищої освіти.

Гіпотеза: установки та мотивація студентів є динамічно обумовленими, що у свою чергу визначають динаміку установок від орієнтації на результат до орієнтації на процес, та зміни в характері академічної успішності студентів.

Методи дослідження:

- теоретичні (теоретичний і порівняльний аналіз психолого-педагогічної літератури);

- емпіричні (психологічне тестування, метод ранжування та кореляція).

Вибірка: студенти 1, 2 та 5 курсу (50 учасників); вік – від 17 до 23 років; факультет соціальної педагогіки та психології; спеціальність – психологія.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що теоретично та емпірично було обґрунтовано сутність та зміст установками та її взаємозв'язок із мотивацією навчальної діяльності студентів.

Матеріали роботи можуть бути використані: психологами, викладачами, соціальні педагогами та студентами.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УСТАНОВКИ, НАВЧАЛЬНА
МОТИВАЦІЯ, УСТАНОВКИ, СТУДЕНТИ, ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи поняття «установка».....	10
1.1. Сутність поняття «установка», її структура та властивості.....	10
1.2. Соціально-психологічні установки у студентів.....	21
РОЗДІЛ 2. Теоретичні аспекти мотиваційної сфери студентів.....	29
2.1. Поняття «мотивація» та значення навчальних мотивів	29
2.2. Специфіка навчальної мотивації у студентів.....	41
РОЗДІЛ 3. Дослідження динаміки змін установок та мотивації студентів у процесі навчання у закладі вищої освіти.....	51
3.1. Методологія і процедура дослідження установок та мотивації навчальної діяльності у студентів.....	51
3.2. Аналіз результатів установок та мотивації у студентів	55
3.3. Заходи та рекомендації для підвищення мотивації студентів.....	67
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. В даний час, освіта відіграє величезну роль в житті кожної людини. Освіченість зумовлює не тільки сам вид діяльності, яким займатиметься людина, але і його престижність. Якісно отримані студентами знання допоможуть в майбутньому досягти бажаних результатів і цілей у професійній діяльності. Для сучасних студентів характерна низька навчально-професійна мотивація, випадковий вибір університету і факультету. В Україні згідно з новим Законом про освіту було скасовано термін «вищі навчальні заклади» («ВНЗ»). Відтепер подібні установи будуть йменуватися «заклад вищої освіти». Про це йдеться у відповідній постанові Кабінету міністрів України.

Студент приходить в університет, керований багатьма установками, але саме по собі отримання теоретичних знань і практичних умінь не завжди є головним джерелом мотивації для студентів. Тому проблема розвитку мотивації є надзвичайно актуальною і значущою. З іншого боку – це визначається значним зростанням зацікавленості людей у реалізації інтелектуального, особистісного і творчого потенціалу людини як найважливіших джерел її досягнень, які є основою прогресивного розвитку сучасного високотехнологічного суспільства.

Завдяки поняттю установка, можна певною мірою пояснити мотив поведінки. При цьому, як і раніше, в психологічній літературі найбільш досліджена сторона розуміння установки, як якоїсь готовності або ставлення готовності до діяльності, взаємозв'язок і формування на основі установки мотивів діяльності.

Багато авторів висловлюють думку, що залишається маловивченою специфіка прояву установок особистості в різних видах діяльності, а також відбувається невиправдане змішання поняття «соціальна установка» з такими категоріями як «ціннісна орієнтація», «соціальний стереотип» та іншими. З

огляду на це можна стверджувати, що чітке визначення даних понять, чітке розуміння їх специфіки та місця у вивченні механізму саморегуляції людської діяльності має не тільки неабияке теоретичне, але й велике практичне значення.

Аналізуючи визначення поняття «мотивація», безліч авторів говорили про те, що вона є сукупністю стимулюючих факторів, які зумовлюють активність особистості і визначають спрямованість на діяльність. Цим займалися такі психологи, як: В.Г. Асєєв, Т.О. Гордєєва, В.К. Вілюнас, Е.П. Ільїн, В.І. Ковальов, А.Н. Леонтєєв та інші. Серед сучасних українських психологів, які вивчають ціннісні орієнтації та особливості мотивації саме студентів, можна згадати Л.В. Бондар, С.С. Макаренко, Е.В. Фролова, В.О. Шищенко та інші) [4; 69; 11; 16; 17; 19; 67; 77; 71; 80].

Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності – це процес зовнішнього цілеспрямованого впливу на мотиваційну сферу особистості спеціальними методами, засобами, в результаті чого утворюється стійкий інтерес до навчальної дисципліни, усвідомлення важливості її вивчення, внутрішнє бажання до саморозвитку, до опанування нових знань.

Навчання стає тепер перш за все засобом підготовки до майбутньої діяльності, відбувається згасання пізнавального мотиву, активізується мотив досягнення мети. Друге за значимістю місце належить мотиву саморозвитку (розвиток волі, цілеспрямованості, розширення кругозору та інші).

Сьогодні мотивація досліджена не повністю, немає єдиних методів і теорій її вивчення, вчені не прийшли до остаточного розв'язання усіх питань, пов'язаних з даною проблемою. Особливо маловивченою виявилася структура мотивації у студентів в процесі підготовки майбутнього фахівця.

Це зумовило вибір теми дипломної роботи: «Психологічні особливості взаємозв'язку між установками та мотивацією студентів у процесі навчання у закладі вищої освіти».

Об'єкт дослідження: мотивація як інтегративний комплекс мотивів особистості.

Предмет дослідження: особливості взаємозв'язку між установками та мотивацією студентів у процесі навчання у закладі вищої освіти.

Мета дослідження: дослідити взаємозв'язок між установками та мотивацією студентів у процесі навчання у закладі вищої освіти.

Гіпотеза: установки та мотивація студентів є динамічно обумовленими, що у свою чергу визначають динаміку установок від орієнтації на результат до орієнтації на процес, та зміни в характері академічної успішності студентів.

Враховуючи мету і гіпотезу дослідження, були сформульовані наступні **завдання:**

- проаналізувати особливості соціально-психологічних установок у студентів;
- вивчити особливості навчальної мотивації у студентської молоді;
- дослідити взаємозв'язок між установками та мотивами студентів;
- здійснити аналіз та інтерпретацію результатів експериментального дослідження.

Методи дослідження. У роботі застосовувались теоретичні методи (теоретико-порівняльний аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми) та емпіричні (тестування), метод ранжування та кореляції.

В якості діагностичного інструментарію для розв'язання експериментальних завдань використано: «Тест зовнішньої і внутрішньої мотивації Х. Зіверт», «Тест Потьомкіної. Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері», «Шкала академічної мотивації (Т.О. Гордєєва, О.А. Сичов, Є.Н. Осін)».

Наукова новизна роботи полягає у тому, що теоретично та емпірично було обґрунтовано сутність та зміст установками та її взаємозв'язок між мотивацією навчальної діяльності студентів.

Практичне значення роботи визначається тим, що мотивація студентів – це один з найбільш ефективних способів поліпшення процесу і результату навчання, а мотиви є рушійною силою процесу навчання і засвоєння матеріалу. Отже, основним завданням вищого навчального закладу є стимулювання інтересів до навчання таким чином, щоб метою студентів стало не просто отримання диплома, а знань, що спираються на практику.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечувались:

- аналіз психолого-педагогічної та наукової літератури;
- методологічною обґрунтованістю вихідних теоретичних положень;
- застосуванням взаємодоповнюючих методів, що відповідають меті, об'єкту, предмету, завданням і логіці дослідження, проведенням експериментального дослідження в умовах реальної навчальної діяльності студентів в університеті;
- достатньою вибіркою випробовуваних;
- можливістю повторення експериментальної роботи;
- обробка результатів статистичними методами здійснювалася за допомогою програм SPSS та Excel;
- підтвердженням гіпотези дослідження, статистичною значущості даних експериментальної роботи.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ «УСТАНОВКА»

1.1. Сутність поняття «установка», її структура та властивості

Проблема установки є найкраще розробленою грузинською школою під керівництвом Д. Узнадзе і його послідовниками Ш. Надірашвілі, В. Норакідзе, А. Шерозія, О. Прангішвілі та інші [36, 35].

У праці «Теорія установки» Д.Н. Узнадзе дає таке поняття «установка – властивість діяльності, готовність, схильність суб'єкта, яка виникає при передбаченні ним появи певного об'єкта і забезпечує стійкий цілеспрямований характер перебігу діяльності по відношенню до даного об'єкту, тобто психологічна готовність в певних умовах діяти певним чином» [34, 75].

Мова йде про готовність, а не про навички. Навик відноситься до періоду здійснення дії, а установка – до періоду попереднього здійснення.

Якщо установку допустимо називати функцією, то тоді це функція моторного характеру. Установка виникає при взаємодії індивіда із середовищем, при «зустрічі» потреби із ситуацією її задоволення; на базі установки, що виражає стан всього суб'єкта як такого, діяльність же може бути активізована крім участі людських емоційних і вольових актів.

На думку Г.М. Андреевої, «термін «установка» має своє власне значення, свою власну традицію дослідження, і необхідно співвіднести поняття «соціальна установка» з цією традицією» [3].

Відомий вчений В.Н. Мясищев, велику увагу приділив концепції самовідносини людини. На його думку, «відношення – це система тимчасових зв'язків людини з усією дійсністю або її окремими сторонами; схильність до якихось об'єктів, що дозволяє очікувати розкриття себе в реальних актах дії» [25].

На думку О.М. Леонтьєва, соціальна установка визначається особистісним змістом, породжуваним ставленням мотиву до мети.

Багато дослідників відзначають близькість ідеї Д.М. Узнадзе про встановлення та ідеї О.М. Леонтьєва про особистісний сенс. Це призводить до припущення про те, що поняття «загальна первинна установка особистості» і «особистісний сенс» описують різні сторони одного і того ж процесу, якогось загального механізму регуляції діяльності людини [34].

С.Л. Рубінштейн зазначає, що установка – це орієнтація на певну лінію поведінки, при цьому зміна установки пов'язана з перетворенням мотивації особистості і являє собою перерозподіл того, що суб'єктивно значиме для індивіда.

На думку П.Н. Шихирьова, «поняття «установка» слід розглядати не як взагалі ставлення, позицію до якого-небудь предмета, явища, людини, а як диспозицію – готовність до певної поведінки в конкретній ситуації. Це поняття виражає конкретний зв'язок між внутрішнім і зовнішнім» [35].

Зарубіжні дослідники називають це «Аттїтюд». Зауважимо при цьому, що установка в такому розумінні називається в англійській мові «сет» (set), соціальна установка позначається як «аттїтюд» (attitude) – внутрішній стан готовності людини до дії, що передуює поведінці.

Далі ми будемо говорити саме про «аттїтюди», або соціальні установки. Вони мають складну структуру і включає в себе ряд компонентів: схильність сприймати, оцінювати, усвідомлювати і, як підсумок, діяти стосовно даного соціального об'єкта (явища) певним чином.

Це поняття розглядалося як внутрішня афективна орієнтація, що залежить насамперед від минулого досвіду, яка могла б пояснювати дії особистості.

В ужиток соціальних наук, термін аттїтюд був введений У. Томасом і Ф. Знанецким в їх 5-томному дослідженні «Польський селянин в Європі та Америці». Ці автори розуміли аттїтюд як схильність (прагнення) особистості до певних групових цінностей (до грошей, слави, близьких і чужих людей тощо), детермінуючим соціально прийнятні форми поведінки (ціннісні орієнтації). Зміст

такого переживання зумовлюють зовнішні, тобто локалізовані в соціумі, об'єкти [42, 182–184].

За твердженням Г. Олпорта, установка – це стан свідомості людини, яка характеризується готовністю особистості вести себе певним чином. Надаючи спрямовуючий і динамічний вплив на поведінку, вона завжди залежна від минулого досвіду [14].

За М. Смітом існує трикомпонентна структура аттіюда. В якій виділяються: когнітивний компонент, афективний компонент, поведінковий компонент [38].

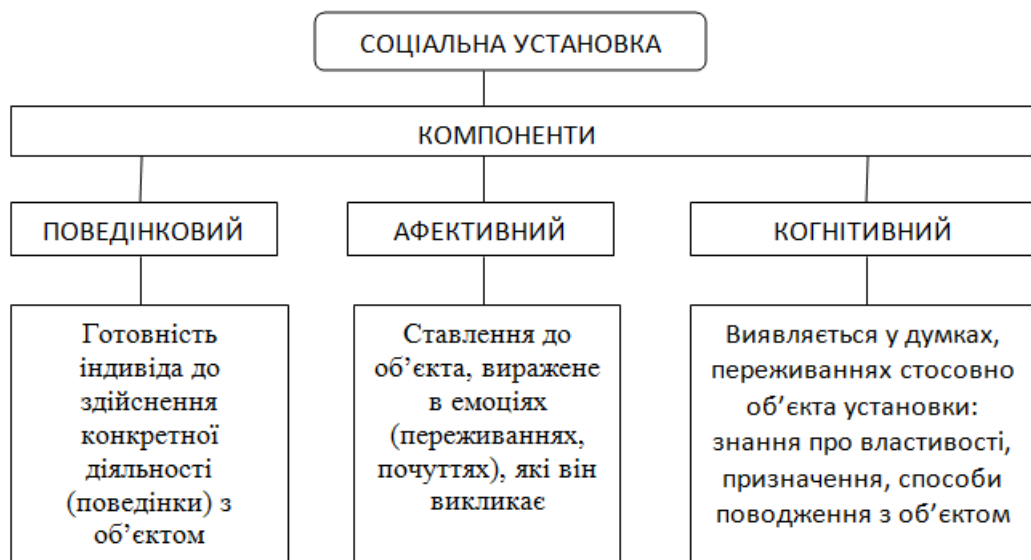

Рис. 1.1. Структура соціальної установки (за М. Смітом)

Це дає підстави розглядати соціальну установку одночасно як знання суб'єкта про предмет і як емоційну оцінку та програму дій щодо конкретного об'єкта. Багато вчених вбачають суперечність між афективним та іншими її компонентами – когнітивним і поведінковим, доводячи, що когнітивний компонент (знання про об'єкт) включає певну оцінку об'єкта як корисного чи шкідливого, доброго чи поганого, а поведінковий – включає оцінку дії стосовно предмета установки. В реальному житті дуже важко відокремити когнітивний та поведінковий компоненти від афективного.

На розуміння соціальної установки вплинуло положення американського психолога Джорджа-Герберта Міда про символічне опосередкування взаємодії людини та навколишнього світу. Ключова гіпотеза Міда полягає в тому, що кожна людина формує свої установки шляхом прийняття установок інших людей. Її стійкість забезпечується або зовнішнім контролем, що виявляється у необхідності підкоритися іншим, або процесом ідентифікації з оточенням, або важливим її особистісним значенням для індивіда [13].

Таке розуміння лише частково враховувало соціальне, оскільки аналіз установки розгортався не від соціуму, а від особистості. Крім того, наголос на когнітивному компоненті структури установки залишає поза увагою її об'єктивний аспект – цінність (ціннісне ставлення).

Це принципово суперечить твердженням В.А. Томаса та Ф.В. Знанецького про цінність як об'єктивний аспект установки, відповідно про саму установку як індивідуальний аспект цінності.

Установчо-позиційний, диспозиційний підхід до структури особистості трактує диспозицію як комплекс схильностей, готовності до певного сприйняття умов діяльності та до певної поведінки за цих умов (В. Ядов). У такому розумінні вона є дуже близькою до поняття «установка». Згідно з цією концепцією диспозиції особистості є ієрархічно організованою системою з кількома рівнями (рис. 1.2):

- елементарні фіксовані установки без модальності (переживання «за» чи «проти») та когнітивних компонентів;
- соціальні фіксовані установки (аттітуди);
- базові соціальні установки, або загальна спрямованість інтересів особистості на конкретній соціальній активності;
- система орієнтацій на цілі життєдіяльності та засоби досягнення цих цілей.

Така ієрархічна система є результатом попереднього досвіду і впливу соціальних умов. У ній вищі рівні здійснюють загальну саморегуляцію

поведінки, нижчі – відносно самостійні, вони забезпечують адаптацію особистості за мінливих умов.

В.А. Ядов підкреслює, що «диспозиційна регуляція соціальної поведінки є в той самий час і диспозиційна мотивація, тобто механізм, що забезпечує доцільність формування різних станів готовності до поведінки. При цьому регуляція соціальної поведінки повинна бути витлумачена в контексті всієї диспозиційної системи особистості» [39, 48].

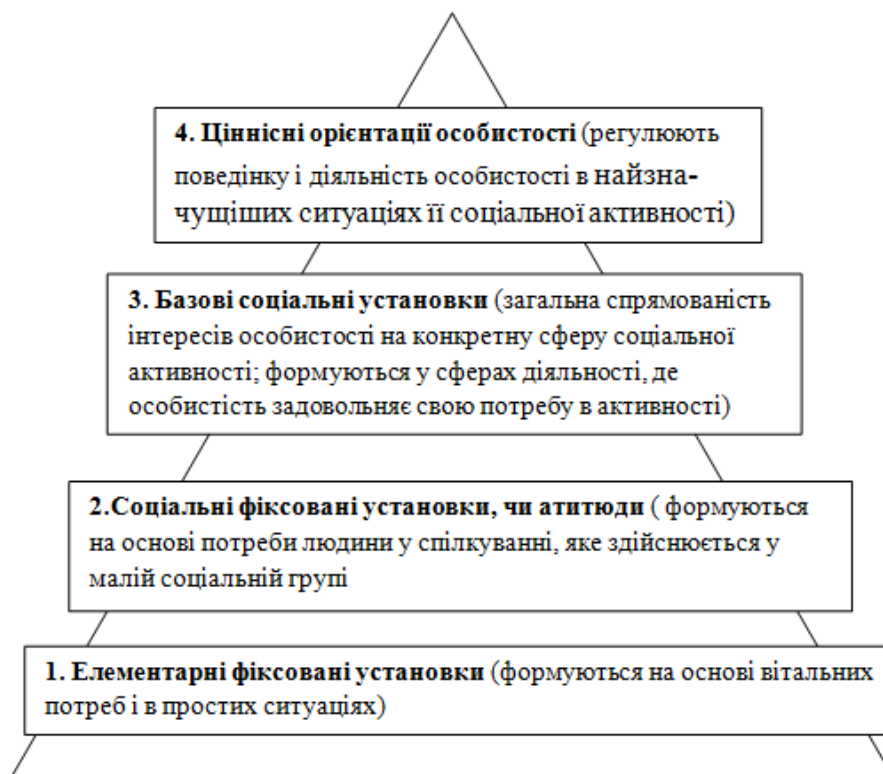

Рис. 1.2. Система диспозиційних утворень, які регулюють поведінку і діяльність людини (за В. Ядовим)

Більш або менш точно можна співвіднести кожен з рівнів диспозицій з регулюванням конкретних типів прояву діяльності:

- перший рівень означає регуляцію безпосередніх реакцій суб'єкта на актуальну предметну ситуацію («поведінковий акт»);
- другий рівень регулює вчинок особистості, який здійснюється у звичних ситуаціях;

- третій рівень регулює вже деякі системи вчинків або те, що можна назвати поведінкою;

- четвертий рівень регулює цілісність поведінки, або власне діяльність особистості.

Цілепокладання на цьому вищому рівні являє собою певний «життєвий план», найважливішим елементом якого виступають окремі життєві цілі, пов'язані з головними соціальними сферами діяльності людини у сфері праці, пізнання, сімейного і суспільного життя.

А. Л. Свенціцький вважає, що сталість і міцність зв'язку «установка – поведінка» мають місце, якщо дотримані наступні умови:

- установка досить сильна і ясна; невідповідність між поведінкою та установкою виникає тільки при слабких і амбівалентних установках;

- існує тісне узгодження афективного та когнітивного компонентів настановної системи; невідповідність поведінки установці виявляється при розузгодженні цих компонентів;

- неодноразова реалізація наявних установок у практичній поведінці. Відповідність установок поведінці сильніше в тому випадку, коли людина думає про свої установки та висловлює їх у своїй поведінці;

- одночасність висловлювання установок і реалізованого слідом за ними поведінки. Оскільки установки з часом змінюються, остільки ті чи інші установки, яких людина дотримувалася кілька років і місяців тому, не будуть такою ж мірою впливати на його поведінку, як нинішні установки;

- гранично конкретний характер установок. Поведінки людини властива тенденція більшою мірою відповідати установкам, які мають гранично конкретний характер, ніж установкам, що належать до широкого класу можливих видів поведінки;

- ситуаційний тиск. Коли тиск ситуації виявляється сильним, установки не обумовлюють поведінку так само сильно, як у випадках зі слабким тиском ситуації;

- запланована поведінка. Саме поведінковий намір, а не установка сама по собі, пророкує подальшу поведінку [33, 132–133].

Соціальні установки мають основні властивості як: стійкість та мінливість, що несуть в собі функції полегшення, алгоритмізацію і пізнання. Якщо індивід у всіх різноманітних ситуаціях реалізує ставший для нього звичним і природним спосіб поведінки об'єкта, то це свідчить про стійкість його установки. Знаючи соціальні установки людини, можна прогнозувати його дії.

Установка здатна регулювати діяльність на трьох ієрархічних рівнях: смисловий, цільовий і операційний.

1) Установки смислові – які виражають в діяльності ставлення особистості до об'єктів, що мають особистісний сенс. Вони містять:

а) Інформаційний компонент – погляди на світ і образ того, до чого людина прагне.

б) Емоційно-оцінний компонент – антипатія і симпатія до значущих об'єктів.

в) Поведінковий компонент – готовність діяти по відношенню до об'єкта, що має особистісний сенс.

Згодом такі установки переходять в розряд рис характеру. На відміну від приведених нижче установок цільових і операційних, що змінюються в ході навчання під впливом мовних впливів, інструкцій, їх зміна завжди обумовлена зміною самої діяльності суб'єкта.

Визначено загальні особливості смислової установки:

- смислова установка, являє собою вираз особистісного сенсу, стабілізує процес діяльності в цілому, надає діяльності стійкий характер;

- смислові установки можуть бути як усвідомлювані, так і неусвідомлювані;

- зрушення смислових установок завжди опосередковано зміною діяльності суб'єкта;

- смислова установка виступає в ролі фільтра по відношенню до установок нижченаведених рівнів – цільових та операційних установок.

2) Установки цільові – даний вид установок викликається метою і визначає стійкий характер протікання дії. Вони відносяться до конкретних дій. За рахунок них у людей з'являється прагнення доводити розпочату справу до кінця (ефект незавершеної дії – К. Левін, В. Зейгарник).

У разі переривання дії, відбувається збереження мотиваційної напруги для забезпечення у людини відповідної готовності продовжувати її. Ефект незавершеної дії вперше відкрив К. Левін і ґрунтовно досліджував В. Зейгарник.

Особливості та функції цільових установок:

- цільова установка, що представляє собою готовність, яка викликана передбачуваним усвідомлюваним чином результату дії, виконує функцію стабілізації дії;

- у тому випадку, коли протікання дії не зустрічає на своєму шляху ніяких перешкод, стабілізуюча функція цільової установки нічим себе не проявляє;

- цільова установка проявляє себе в тих випадках, коли на шляху протікання виникають будь-які перешкоди.

3) Установки операційні – прийняття рішення в певних випадках, коли відбувається сприйняття та інтерпретації обставин через минулий досвід поведінки людини в схожих ситуаціях і прогнозування можливостей адекватно і ефективно діяти.

Існують такі типи операційних установок:

- ситуаційно-дієві установки. Вони відображають фізичні відносини між суб'єктом і об'єктом, що складаються в даній конкретній ситуації;

- предметні установки. Відображають більш стійкі і незалежні від перехідних особливостей дії стосунки між ознаками самого предмета;

- імпульсивні установки. Відображають відносини між суб'єктом і предметом, що не належать до числа мотивів діяльності, і мають лише ситуативне значення.

Терміном установка визначається також один з найбільш важливих і значних психологічних механізмів включення індивіда в соціальну систему: аттітюд функціонує паралельно і одночасно як елемент психологічної структури особистості, і як елемент соціальної структури.

Вивчаючи і розбираючи функції соціальної установки, М. Сміт, Д. Брунер і Р. Уайт перераховують наступні з них:

1. Інструментальна (адаптивна) функція – виражає пристосувальні можливості поведінки людини, сприяє збільшенню винагороди і зменшенню втрати.

2. Егозахисна функція – відповідає за те, що соціальна установка сприяє вирішенню внутрішніх особистісних конфліктів, оберігає людей від неприємної інформації про самих себе чи про значущі для них соціальні об'єкти.

3. Функція вираження цінностей (функція самореалізації) – аттітуди дають можливість людині висловити те, що є важливим для нього, і організувати і будувати свою поведінку відповідним чином.

4. Функція організації знань – за допомогою аттітюда з'являється можливість, оцінки надходження із зовнішнього світу інформації і зіставлення її з існуючими у людини мотивами, цінностями, цілями та інтересами [7, 60].

За визначенням, соціальні установки неможливо виміряти безпосередньо. В ідеальному випадку установки слід виводити зі спостереження за поведінковими реакціями індивіда в різних соціальних ситуаціях. На практиці це зробити неможливо. Тому більш-менш стандартною процедурою вимірювання установок є процедура розгляду головним чином вербальних реакцій індивіда на символічні уявлення об'єкта установки.

Висунуто багато різних моделей пояснення процесів зміни соціальних установок. Більшість досліджень соціальних установок здійснюється в руслі двох основних теоретичних орієнтацій: біхевіористської та когнітивістської.

У біхевіорально-орієнтованій соціальній психології використовується принцип навчання: аттітуди людини змінюються в залежності від того, яким чином організовується підкріплення тієї чи іншої соціальної установки.

Змінюючи систему винагород і покарань, можна впливати на характер соціальної установки.

Якщо аттітюд формується на основі попереднього життєвого досвіду, то зміна можлива лише за умови включення соціальних факторів. Підпорядкованість самої соціальної установки більш високим рівням диспозицій обґрунтовує необхідність при дослідженні проблеми зміни аттітюда звертатися до всієї системи соціальних факторів, а не тільки до «підкріплення».

У когнітивістській традиції пояснення зміни соціальних установок дається в термінах так званих теорій відповідності Ф. Хайдера, Г. Ньюкома, Л. Фестінгера, Ч. Осгуда. Зміна установки відбувається втому випадку, коли в когнітивній структурі індивіда виникає невідповідність, наприклад стикаються негативна та позитивна установка на який-небудь об'єкт. Стимулом для зміни аттітюда є потреба індивіда у відновленні когнітивної відповідності, упорядкованого сприйняття зовнішнього світу.

Феномен соціальних установок обумовлений як фактом його функціонування в соціальній системі, так і властивістю регуляції поведінки людини як істоти, здатної до активної, свідомої, перетворюючої виробничої діяльності, включеного в складне переплетіння зв'язків з іншими людьми. Тому на відміну від соціологічного опису зміни соціальних установок, недостатньо виявити тільки сукупність соціальних змін, що передують зміни ставлень і пояснюють їх.

Зміна соціальної установки повинно бути проаналізовано як з точки зору змісту об'єктивних соціальних змін, які зачіпають цей рівень диспозицій, так і з точки зору змін активної позиції особистості, викликаних не просто у відповідь на ситуацію, але в силу обставин, породжених розвитком самої особистості.

Виконати зміну аттітюда можна за однієї умови: при розгляді установки в контексті діяльності. Якщо соціальна установка виникає в певній сфері людської діяльності, то зрозуміти її зміну можна, проаналізувавши зміни в самій діяльності. Серед них в даному випадку найбільш важливо зміна співвідношення між мотивом і метою діяльності, бо тільки при цьому для

суб'єкта змінюється особистісний сенс діяльності, а отже, й соціальна установка.

Такий підхід дозволяє побудувати прогноз зміни соціальних установок відповідно до зміни співвідношення мотиву і мети діяльності, характеру процесу цілеутворення.

Отже, багатоаспектність і складність поняття соціальної установки є причиною його неоднозначного тлумачення. В ході написання роботи було встановлено, що поняття соціальної установки (аттїтуда) розкриває рівень включення особистості в процес діяльності, а також є стійким, фіксованим, ригідним (негнучким) утворенням особистості, яке стабілізує спрямованість її діяльності, поведінки, уявлень про себе та світ.

Ми припускаємо, що базовим поняттям, що охоплює всі поняття (аттїтюд, настанови, соціальна установка та інші), є поняття соціальної установки.

У свою чергу, соціальна установка складається з трьох рівнів.

Перший рівень – власне установки. Формування цього рівня відбувається за схемою Узнадзе – «потреба» + «ситуація задоволення».

Другий рівень – рівень аттїтуда. Тут функціонують всі механізми, відкриті в соціальній психології аттїтуда. Цей рівень складається з когнітивного і афективного компонентів.

Третій рівень – рівень поведінкового компонента (або, краще сказати, рівень тенденції до дії). Все це об'єднано поняттям соціальна установка – як належність суто людині.

Осмилення сутності аттїтуда і його функцій, ми визначаємо концептуальним підходом до дослідження даного явища. У одних це стан готовності, в інших – стабільність реагування на соціальні об'єкти, у третіх – мотиваційні функції та інше.

Ні одному автору не вдалося розкрити у визначенні повний зміст цього поняття, у зв'язку з чим частіше вдаються просто до опису соціальної установки. За одними твердженнями, вони утворюють структуру особистості,

за іншими – лише посідають певне місце серед якісних рівнів особистісної ієрархії.

Можна укласти, що в психологічній науці сутність соціальної установки в цілому залишається ще не до кінця розкритою.

Проведене в роботі дослідження показало, що загальною їх особливістю є те, що різні автори роблять акценти на різні компоненти даної психологічної структури.

1.2. Соціально-психологічні установки у студентів

В даний час, у зв'язку з глибокими і швидко протікаючими соціально-економічними змінами, що відбуваються в нашій країні, демократизація та гуманізація суспільства, різко зросла значимість допомагаючої професії (представниками якої є лікарі, психологи, соціальні працівники та педагоги) і, відповідно, зросла потреба у великій кількості професіоналів цих сфер діяльності. У зв'язку з цим, підготовка даних фахівців у закладі вищої освіти набула масового характеру.

Однак необхідно враховувати, що це ті сфери соціальної практики, де засобом професійної діяльності, є добробут, здоров'я, висока якість життя, повний розвиток індивідів і груп у різних формаціях індивідуального і соціального життя, виступає сама особистість фахівця. Тому потрібно більше приділити уваги до особливостей динаміки їх особистісно-професійного самовизначення.

Особистісне становлення сприйняття реальності студентів супроводжується процесом пошуку сенсу життя і визначення для себе основи цінностей. Оскільки дана категорія проживає період кризи переходу від юнацтва до молодості і «ранньої зрілості», то саме цей період являє собою формуючу систему цінностей людини, у зміст якої входять елементи сприйняття осмислення життя, появи нових потреб, життєвих орієнтацій,

прагнень, розвитку волі та активності в прояві себе на основі глибокого переосмислення життя, що визначає смисложиттєві орієнтації особистості та її соціально-психологічні установки.

Стосовно до студентського середовища, роль смислових установок визначається О.Г. Асмоловим як спосіб стабілізації і стійкості особистості. Стабілізація як результат видно через предметно-практичну та пізнавальну діяльність студентів [5].

Численні дослідження смисложиттєвих орієнтацій та соціально-психологічних установок сучасної молоді представлені впливом соціальних факторів на зміну внутрішніх цінностей особистості. У дослідженнях простежуються загальні тенденції трансформації ціннісно-смислової сфери молоді в різних соціальних умовах і часових періодах [22].

Дослідження соціально-психологічних установок і смисложиттєвих орієнтацій студентів дозволяють підтвердити висновки про провідну роль як культури, так і соціально-економічних факторів у формуванні і розвитку ціннісно-потребнісної сфери особистості.

Сучасне динамічне суспільство вимагає від вищої школи формування компетентного конкурентоздатного фахівця, що включає багато аспектів, у тому числі й діагностику, корекцію та розвиток адекватної професійної мотивації студента.

Вивчення проблеми сенсу життя та мотиваційних особливостей людини є надзвичайно актуальним особливо у студентському віці (стандартний студентський вік 17–23 роки), адже це час максимального розвитку особистісних якостей.

Другий період юності, на який, як правило, припадає початок навчання у вищих навчальних закладах. Він характеризується максималізмом та категоричністю оцінок. Період навчання у вищих навчальних закладах – це важливий період соціалізації людини, тобто формування особистості в певних соціальних умовах, засвоєння нею соціального досвіду, у ході якого вона

перетворює його у власні цінності, вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми та шаблони, які прийняті в певній групі та суспільстві.

У студентському віці діють всі механізми соціалізації: засвоєння соціальної ролі студента, підготовка до оволодіння соціальної ролі спеціаліста, механізми наслідування та механізми соціального впливу з боку викладачів, студентської групи та соціокультурного середовища. Можуть також простежуватися явища конформізму.

Студентський період характеризується також прагненням самостійно й активно обирати певний життєвий стиль та ідеал, що відповідає умовам соціалізації, згідно з якими індивід повинен відігравати активну роль. Важлива умова успішного розвитку особистості – усвідомлення самим студентом неповторності своєї людської індивідуальності.

У цей період людина визначає майбутній життєвий шлях, набуває професії і починає випробовувати себе в різноманітних галузях життя; самостійно планує діяльність та поведінку, активно відстоює самостійність суджень та дій.

У цьому віці складаються світогляд, етичні та естетичні погляди на основі синтезу багатьох набутих знань, життєвого досвіду, самостійних міркувань і дій [64].

Ми вважаємо, що саме у студентському віці найчастіше інтенсивно відбувається пошук сенсу життя та формування ціннісно-потрібною сфери. Без такого пошуку неможливий розвиток особистості, її професійне та особистісне зростання. Сенс життя людини та його мотиваційне наповнення ґрунтується на її відчутті свого місця у суспільстві, на її інтересах, цінностях, потребах і цілях, на її уявленнях про можливість їх реалізації та самореалізації.

Активна взаємодія з різними соціальними утвореннями, а також сама специфіка навчання у вузі сприяють формуванню у студентів активної життєвої позиції, зміцненню їхніх зв'язків з іншими соціальними групами суспільства. На студентський вік припадає процес активного формування соціальної зрілості. Видимими рисами цього процесу є завершення освіти, трудова

активність, суспільна робота, відповідальність перед законом, можливість створити сім'ю та виховувати дітей. Соціальна зрілість передбачає здатність кожної молодої людини оволодіти необхідною для суспільства сукупністю соціальних ролей.

Згідно із О.П. Щоткою, час навчання у вузі можна умовно розділити на два основних етапи: молодші курси, коли відбувається адаптація студента-новачка до навчального закладу, діяльності у вищій школі, і старші курси (починаючи з третього) – основний етап професійного самовизначення студента, як майбутнього спеціаліста [1].

На першому етапі відбувається корінна ломка уявлень, звичок колишнього школяра, пов'язана з необхідністю змінювати і перебудовувати свою поведінку і діяльність, «входити» у нові умови, про що піде мова далі. Головною метою для студента на цьому етапі є оволодіння способами і прийомами навчально-професійної діяльності.

Багато в чому формування особистості майбутнього спеціаліста залежить від соціально-психологічних особливостей студентських колективів. Одне із провідних місць у молодому віці посідає проблема формування особистості. Як відзначає С. Мусатов, саме у цей період людина перебуває у психологічно складному процесі активної соціалізації – включення в самостійну суспільно-трудова діяльність.

Молода людина активно вибирає майбутню професію, включається в «створення власного середовища розвитку» (за виразом Б.Г. Ананьєва). Вагому роль у цьому процесі відіграє характер студентського колективу, який впливає на формування у студентів ставлення до майбутньої професії, товаришів, педагогів. заклад вищої освіти для студента є не лише навчальною організацією. Це також і певна соціальна практика.

Колектив студентів, як елемент суспільної структури – це конкретне соціальне середовище, де майбутній спеціаліст формується як особистість, де він вступає у взаємодію з іншими студентами. Мікросередовище, тобто коло найближчого спілкування кожного члена групи, має велике значення. Від

громадської думки залежать деякі соціально-психологічні установки членів групи, а спільність інтересів є одним із мотивів утворення малих груп у колективі [45].

Навчання розглядається студентами не просто як оволодіння певною наукою, а як підготовка до майбутньої практичної діяльності. Це особливо помітно у ставленні до навчальних дисциплін, які, на їхню думку, не мають прямого відношення до майбутньої професії. Як правило, що притаманно особливо старшокурсникам, ставлення до таких дисциплін має вибіркового характер. Поруч із глибшим проникненням у проблематику обраної галузі науки студенти починають реальніше підходити до предмета науки, критично ставитися до своїх здібностей, обраної спеціальності, перспектив наукової роботи. Важливий показник – поступовий розвиток інтересу до певної науки.

Разом з тим, протягом навчання особливо на II – III курсах часто виникає питання про вірність вибору вузу, спеціальності, професії. Випадки розчарування в обраній професії, несвоєчасно зроблений вибір і діяльнісний мораторій, породжують у студентів у другий період навчання кризові переживання – кризу ревізії професійного вибору, яка ускладнюється низьким престижем фахівців, віддаленістю професійного навчання від реального життя. Криза виявляється у невдоволеності змістом навчання, зростанні невпевненості у майбутньому, розгубленістю, пошуками нових можливостей самореалізації та інше [1, 48].

Даний процес тісно пов'язаний з розвитком самосвідомості, включає формування системи ціннісних орієнтацій, моделювання свого майбутнього, побудова еталонів у вигляді ідеального образу професіонала. У структурі диспозицій особистості, ціннісні орієнтації утворюють вищий рівень схильностей до певного сприйняття умов життя і поведінки в довгостроковій перспективі.

Таким чином, ціннісні орієнтації та установки виступають невід'ємною внутрішньою детермінантою процесу професійного самовизначення.

Професія як цінність передбачає значимість для особистості її змісту професійної діяльності, досягнення успіху в професії, професійного просування, реалізації свого потенціалу у сфері професійної діяльності та може розглядатися у двох варіантах: матеріальному і постматеріальному [64].

При пануванні системи матеріальних цінностей, професія має значущість скоріше як засіб досягнення матеріального добробуту, високих доходів та ін.

Для суб'єктів, орієнтованих на постматеріальній ціннісній системі, більш важливі інші професійні цінності: самореалізація в професії, ініціативність і відповідальність у професійній діяльності.

Реалізація потреби в здобутті професії для студентів здійснюється через здобуття відповідної професійної освіти, у конкретному закладі вищої освіти з урахуванням конкретних соціально-економічних умов.

Дуже цікавим є аналіз студентської молоді у зв'язку з обраною ними професією. Вся сукупність сучасних студентів досить чітко поділяється на три групи [43].

Першу складають студенти, орієнтовані на освіту як на професію. У цій групі найбільше число студентів, для яких інтерес до майбутньої роботи, бажання реалізувати себе в ній – найголовніше. Лише вони відзначили схильність продовжувати свою освіту в аспірантурі. Всі інші фактори для них менш значущі.

Другу групу складають студенти, орієнтовані на бізнес. Ставлення до освіти у них зовсім інше: для них освіта виступає в якості інструменту (або можливої стартової сходинки) для того, щоб надалі спробувати відкрити власну справу, зайнятися торгівлею тощо. Вони розуміють, що з часом і ця сфера матиме потребу в освіті, але до своєї професії вони ставляться менш зацікавлено, ніж перша група.

Третю групу складають студенти, яких, з одного боку, можна назвати «визначеними», з іншого, – затисненими різними проблемами особистого, побутового плану. Можна було б сказати, що це група тих, хто «пливе за

течією» вони не можуть обрати свого шляху, для них освіта і професія не представляють того інтересу, як для перших груп.

Можливо, самовизначення студентів цієї групи відбудеться пізніше, але можна припустити, що до цієї групи потрапили люди, для яких процес самовизначення, вибору шляху, цілеспрямованості не характерний [10].

Процес вибору професії, навчання у закладі вищої освіти став сьогодні для багатьох студентів прагматичним, цілеспрямованим і відповідним змінам, що відбуваються у суспільстві. Цінність освіти як самостійного соціального феномена, що має соціокультурну, особистісну і статусну привабливість, відступила на другий план. Можливо, що відмінність цінностей освіти минулих і нинішніх років головним чином полягає саме в цьому.

Для того щоб вростання студентів у професійно-навчальну діяльність і перехід на новий освітній ступінь відбулися успішно, необхідно встановити чинники, що забезпечують стійкий професійний інтерес студентів і збалансованість поєднання всіх компонентів навчальної діяльності для її здійснення у відповідності з логікою життєвих відносин.

Пріоритетним завданням освітнього процесу у закладі вищої освіти є підготовка випускника, здатного самостійно набувати знання та регулювати власну освітню і згодом практичну діяльність.

Для ефективності процесу формування установки на самостійну навчально-професійну діяльність необхідно стимулювання виходу в рефлексивну позицію.

У сучасній науці рефлексивна позиція розглядається:

- як процес оцінки внутрішніх психічних актів і станів, що передбачає достатню зрілість суб'єкта;

- як механізм взаєморозуміння, тобто осмислення суб'єктом того, як розуміються його особистісні особливості, емоційні реакції, когнітивні уявлення;

- як процес пізнання власних індивідуально-психологічних особливостей і адекватне сприйняття навколишньої дійсності.

Зважаючи на викладене вище, можна сказати про те, що життєвий досвід людини фіксується в його особливостях, рис характеру, різних когнітивних і поведінкових стереотипах та інших психічних утвореннях. Природно, що цей досвід активно використовується і у вирішенні завдань професійного самовизначення.

Так, однією з детермінант, що визначають процесуальний аспект самовизначення, є установки людини, що інтегрують в собі і ціннісне ставлення до світу, і минулий досвід і, тим самим, визначають характер домінування різних стратегій у вирішенні завдань професійного самовизначення.

За Д.Н. Узнадзе, саме установка суб'єкта визначає 90% успіху виконуваної ним діяльності. Тому педагогам важливо знати особливості мотивації студентів і вміти визначати практичним шляхом більш прийнятні способи мотивування. Від особливостей соціально-психологічних установок мотиваційно-потребнісної сфери багато в чому залежать подальша професійна кар'єра і особистісний розвиток майбутнього фахівця [36].

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ

2.1. Поняття «мотивація» та значення навчальних мотивів

Психологія мотивації є одним з найважливіших розділів психологічної науки. Розробка проблеми мотивації в сучасній психології пов'язана, насамперед, з аналізом джерел активації людини, спонукальних сил його діяльності, поведінки, з пошуком відповіді на питання, що спонукає людину до діяльності, який мотив, «заради чого» він її здійснює. Проведені численні дослідження, які привели до створення різних теорій мотивації та внесли великий вклад у вивчення конкретних видів мотивів.

Складність і багатоаспектність проблеми мотивації обумовлює велику кількість підходів до розуміння її сутності, природи, структури, а також до методів її вивчення (Б.Г. Ананьєв, С.Л. Рубінштейн, В.Г. Асєєв, Л.І. Божович, К. Левін, О.М. Леонтьєв та інші) [2; 29; 4; 9; 18; 19].

Нелегко з'ясувати співвідношення між мотивацією і мотивом у І.А. Джидарьян. Вона пише, що, на відміну від мотивації, мотив має більш вузьке значення. У ньому фіксується власне психологічний зміст, той внутрішній фон, на якому розгортається процес мотивації поведінки в цілому. Саме мотив енергізує і направляє дії людини на кожен момент часу. У цьому випадку поняття «мотивація» стає зайвим [14].

В даний час, мотивація як психічне явище трактується по-різному. В одному випадку як сукупність факторів, що підтримують і направляють, тобто визначають поведінку (К. Мадсен, Ж. Годфруа), в іншому випадку як сукупність мотивів (К.К. Платонов), в третьому як спонукання, що викликає активність організму і визначає її спрямованість.

Крім того, мотивація розглядається як процес психічної регуляції конкретної діяльності (М.Ш. Магомед-Емінов), як процес дії мотиву і як

механізм, що визначає виникнення, як сукупна система процесів, що відповідають за спонукання і діяльність (В.К. Вілюнас) [21; 12; 27; 20; 11].

У кожної живої істоти є свої певні потреби, які стимулюють ту або іншу поведінку, спрямовану на задоволення своїх потреб. Кількість і рівень потреб у кожної людини різний, що обумовлено різним способом життя, умовами існування, рівнем організації і місця в суспільстві. Однак, потреба – це відокремлене поняття, а задоволення потреб неможливе без управління своєю поведінкою, своїми діями.

Аналізуючи шлях розвитку людських потреб, О.М. Леонт'єв приходять до принципової схеми: спочатку людина діє для задоволення своїх вітальних потреб, а потім задовольняє їх для того, щоб діяти. Розвиток потреб пов'язаний з розвитком їх предметного змісту, тобто конкретних мотивів діяльності людини.

До основних понять, які використовуються в психології та педагогіці для пояснення спонукальних моментів у поведінці людини належать мотив і мотивація. Мотив у психологічному словнику визначено як спонукання до діяльності, що пов'язані із задоволенням потреб суб'єкта [57, 264].

Термін «мотив» в різних концепціях мотивації інтерпретується по-різному. Більшість авторів виявляють згоду з тим, що мотив за своєю природою це складне психологічне утворення. Потреба, а так само намір, є межами даного утворення. В основному, мотив розглядається дослідниками у вигляді одного конкретного психологічного феномена, який, у свою чергу, може бути різним. Мотив може розглядатися в якості усвідомленого спонукання, що спрямовує діяльність (В.І. Ковальов), як намір (по Л.І. Божович – наміри як генератор поведінки у варіаціях затвердження рішення), як стабілізовані особистісні характеристики (К.К. Платонов, В.С. Мерлін) [17; 9; 27].

Запропонована В.І. Ковальовим класифікація включає шість груп мотивів:

- 1) Пов'язані з суспільними потребами особи за критерієм їх змісту;
- 2) Виділені за ознакою рівня регуляторної функції: широкі соціальні, процесуальні, ситуативні, заохочувальні;
- 3) Об'єднані за видами діяльності: суспільно-політичні, професійні, навчально-пізнавальні;
- 4) Різні за часом прояву: постійні, тривалі та короткочасно діючі;
- 5) Різні за силою прояву: сильні, помірні, слабкі;
- 6) Різні за ступенем стійкості: сильно-, середньо- та слабостійкі.

Ці групи виділені з різних підстав: перші три групи відображають змістовні характеристики мотиваційної сфери особистості, останні – динамічні.

В.І. Ковальов вважає, що мотиви завжди усвідомлюються; некоректно тому використовувати поняття «неусвідомлюваний мотив», оскільки процес виникнення мотиву являє собою усвідомлення потреб. Мотив як спонукання одноmodalний: «негативний мотив» – це відсутність мотивів [17].

С. Л. Рубінштейн відзначає можливість збігу і розбіжності мотиву і мети діяльності індивіда. На відміну від мотивів і цілей окремих дій мотиви та цілі діяльності «зазвичай носять узагальнений, інтегрований характер, висловлюючи загальну спрямованість особистості, яка в ході діяльності не тільки проявляється, але і формулюється» [30, 41].

Однак і в тому, і в іншому випадку мотивація у авторів виступає як вторинна по відношенню до мотиву освіта, явище. Більше того, в другому випадку мотивація виступає як засіб або механізм реалізації вже наявних мотивів: мова йде про виникнення ситуації, що дозволяє реалізувати наявний мотив, це сприяє появі мотивації, тобто процесу регуляції діяльності за допомогою мотиву.

Наприклад, В.А. Іванніков вважає, що процес мотивації починається з актуалізації мотиву. Таке трактування мотивації обумовлене тим, що мотив розуміється як предмет задоволення потреби (О.М. Леонт'єв), тобто мотив дан

людині як би готовим. Його не треба формувати, а треба просто актуалізувати (викликати у свідомості людини його образ) [19; 16].

Розглянемо ряд рівностей:

мотив = потреба, володіє спонукальною силою, але не має спрямованості;

мотив = предмет задоволення потреби, має спрямованість, але не пояснює її причину;

мотив = підстава, дає пояснення причини і сенс дії або вчинку, але позбавлений спонукаючої функції.

Можна сказати про те, що немає повної визначеності в питанні про співвідношення потреб і мотивів. Ряд авторів уподібнюють ці терміни.

О. М. Леонтьєв також розділяє поняття потреби і мотиви.

Потреба – це передумова діяльності, внутрішній стан організму, але спрямовує діяльність, певним чином «мотив» [47].

Є.П. Ільїн пропонує більш розгорнуту схему мотиваційного процесу. Розглянемо її детальніше.

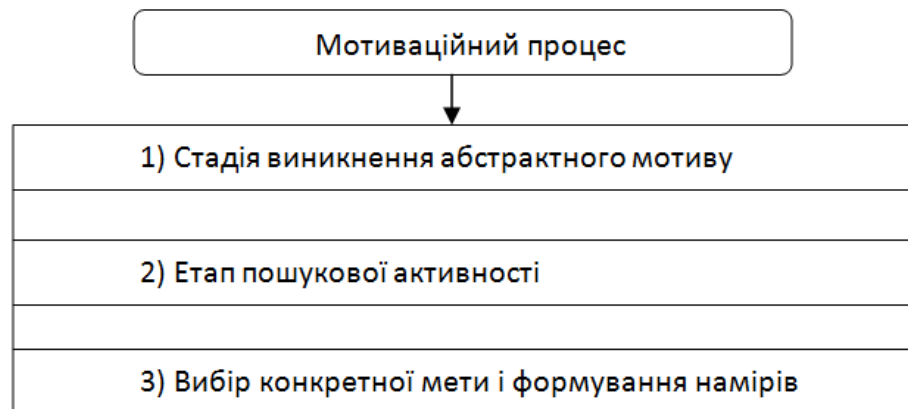

Рис. 2.3. Стадії формування мотиву по Є. П. Ільїну

1 стадія – це стадія формування первинного (абстрактного) мотиву. Суть її у формуванні потреби особистості і спонукання до пошукової діяльності.

Для того, щоб органічна потреба перетворилася в потребу особистості, суб'єкт повинен її прийняти як особистісно значиму. В цьому випадку вона почне переживатися людиною, що виражається у внутрішній напрузі і прагненні людини від нього позбутися.

На цій стадії предмет задоволення потреби максимально узагальнений, виникає так звана, абстрактна мета.

Її поява веде до формування спонукання і пошуку конкретного предмета задоволення потреби. Поява спонукання означає закінчення формування первинного мотиву, в структуру якого входять потреба, мета, спонукання до пошуку конкретної мети.

2 стадія – це пошукова зовнішня або внутрішня активність. У разі, якщо людина потрапляє в незнайому обстановку або не володіє необхідною інформацією він змушений зайнятися пошуком реального об'єкта в зовнішньому середовищі.

Внутрішня пошукова активність пов'язана з уявним перебором конкретних предметів задоволення потреби. По суті, це стадія інтелектуальної обробки потреби і втілення її в план, мету. Завдання цієї стадії – у визначенні суб'єктивної ймовірності досягнення успіху.

На 3-й стадії здійснюється вибір конкретної мети і формування наміру її досягнення. На попередній стадії мета була визначена. При цьому вона постає у вигляді образу майбутнього результату. Добре відомо, що сама болісна для людини процедура – це процедура вибору. Оскільки будь-яка мета характеризується своїм рівнем (яким повинен бути результат: високим або низьким), то вибір мети обумовлений потребою досягнення або уникнення невдачі.

Таким чином, на цій стадії виникає намір досягти мети, що виражається в свідомому спонуканні до дії. Саме це спонукання призводить до дії людини і з його виникненням закінчується формування конкретного мотиву.

Можна помітити, що в уявленні Є. П. Ільїна мотивація постає як процес формування мотиву.

У різних життєвих ситуаціях в поведінці людини проявляються найрізноманітніші мотиви, причому, часто малосумісні один з одним. Можлива ситуація, коли спрацьовують кілька взаємопов'язаних мотивів.

У психології немає єдиної думки, чи є усвідомленими всі мотиви людської поведінки чи ні. Ясно одне – поведінка людини завжди спонукається певними внутрішніми силами, від яких залежить характер і спрямованість трудової діяльності людини.

Одні мотиви, спонукаючи діяльність, надають їй особистісний сенс (сенсоутворюючі мотиви), інші, виконуючи роль спонукальних факторів, позбавлені сенсоутворюючих функцій (мотиви-стимули).

Отже, будь-яка одна і та ж потреба може бути реалізована за допомогою різних мотивів і за допомогою різних діяльностей [46].

Тому мотиваційна структура людини може розглядатися як основа здійснення нею певних дій. Мотиваційна структура людини має певну стабільність. Але у кожної людини вона індивідуальна і обумовлюється безліччю факторів: статтю, віком, вихованням, освітою, рівнем добробуту, посадою, особистими цінностями, соціальним статусом, ставленням до праці та ін.

У навчальній діяльності об'єднуються не тільки пізнавальні функції діяльності (сприйняття, увага, пам'ять, мислення, уява), а й потреби, мотиви, емоції, воля.

Навчальну діяльність спонукає ціла система мотивів. Їх можна побачити на даному малюнку, який розташований нижче (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Система мотивів особистості

Названа система мотивів утворює навчальну мотивацію, яка характеризується як стійкістю, так і динамічністю.

Навчальна мотивація – це система факторів, що викликають активність індивіда, спрямовану на оволодіння знаннями, уміннями і навичками. Навчальна мотивація, той елемент психічного життя людини, який дозволяє підвищувати свій інтелектуальний рівень, сприяє самореалізації та самоактуалізації особистості.

В даний час, існує досить велика кількість теорій мотивації, які пояснюють поведінку і діяльність людини, в тому числі його професійний вибір. Можна виділити 3 джерела навчальної мотивації: зовнішні, внутрішні та особисті.

Сутність зовнішніх моделей в навчальній діяльності (біхевіоральних) полягає в систематичному підкріпленні бажаного результату (рейтингова система). Також, вона визначаються умовами життєдіяльності студента, до якої належать вимоги, очікування і можливості. Вимоги пов'язані з необхідністю дотримання соціальних норм поведінки, спілкування та діяльності. Очікування характеризують ставлення суспільства до вчення як до норми поведінки, яка приймається людиною і дозволяє долати труднощі, пов'язані зі здійсненням навчальної діяльності.

Внутрішня мотивація описує тип детермінації поведінки, коли ініціюючі його чинники виникають зсередини особистісного «Я» і повністю знаходяться всередині самої поведінки. В основі даного типу мотивації лежать пізнавальні та соціальні потреби (прагнення до соціально схвалюючих дій і досягнень).

Головною ознакою внутрішньої мотивації виступає прагнення індивіда здійснювати діяльність під впливом інтересу до неї самої. Цей інтерес тісно пов'язаний з розумінням її змісту, якому супроводжує прагнення до постановки і вирішення непростих, креативних завдань і задоволення від самого процесу їх вирішення, осягнення нового, творчої активності. Внутрішня мотивація є свідченням прояву позитивного початку людської сутності, в якій укладено

природне прагнення до новизни і важким завданням, потреби розширювати і розвивати свої здібності, пізнавати, досліджувати.

Серед названих джерел активності, що мотивують навчальну діяльність, особливе місце займають особисті джерела. До їх числа відносяться інтереси, потреби, установки, еталони та стереотипи та інші, які обумовлюють прагнення до самовдосконалення, самоствердження і самореалізації в навчальній та інших видах діяльності.

Існує багато інших класифікацій учбових мотивів. Найбільш відомою є класифікація, запропонована А.К. Марковою [43].

Вона виділяє дві групи навчальних мотивів: пізнавальні і соціальні, які можуть мати різні рівні та мають неоднакові прояви в навчальному процесі (рис. 2.5).

1) Пізнавальні мотиви, пов'язані зі змістом навчальної діяльності та процесом її виконання;

2) Соціальні мотиви, пов'язані з різними соціальними взаємодіями студента з іншими людьми.

Рис. 2.5.Класифікація мотивів за А. К. Марковою

Ми вважаємо, що зовнішні мотиви учіння можуть бути досить потужним чинником успішності навчання, проте вони психологічно збіднюють сам його процес, перешкоджають використанню всіх його розвивальних ресурсів, а в серйозних випадках можуть спричинити деформацію особистісного розвитку студентів. Збільшення «ваги», розвиток внутрішньої мотивації означає процес, а розвиток і збільшення ваги зовнішньої мотивації – регрес мотивації учіння.

Взаємодія внутрішніх, зовнішніх і особистих джерел навчальної мотивації впливає на характер навчальної діяльності та її результати. Відсутність одного з джерел призводить до переструктурування системи навчальних мотивів або їх деформації.

Формування лише пізнавальної мотивації по відношенню до навчального предмету без врахування мотиваційної спрямованості особистості може призвести до своєрідного снобізму.

Людина буде прагнути задовольнити лише свою потребу в знаннях, не думаючи про свої обов'язки перед суспільством. Ось чому навчально-пізнавальна мотивація завжди повинна бути підпорядкована соціальній. Зрештою студент повинен прагнути до пізнання, щоб бути корисним суспільству [34, 67–70].

Пізнавальні мотиви завжди є провідними в структурі мотивації навчання.

Аналіз літератури показав, що мотиви навчання можуть бути самими різними. Найбільш повну класифікацію мотивів ми знаходимо в роботах М.В. Мормужевої:

- пізнавальні мотиви (можливість придбати нові знання та стати більш ерудованим);
- широкі соціальні мотиви (зобов'язання, відповідальність, розуміння соціальної значущості вчення, принести користь суспільству); виражаються в прагненні особистості самоствердитися в суспільстві, затвердити свій соціальний статус через вчення;
- прагматичні мотиви (мати більш високий заробіток, отримувати гідну винагороду за свою працю);

- професійно-ціннісні мотиви (розширення можливостей влаштуватися на перспективну і цікаву роботу);
- естетичні мотиви (отримання задоволення від навчання, розкриття своїх прихованих здібностей і талантів);
- статусно-позиційні мотиви (прагнення утвердитися в суспільстві через вчення чи громадську діяльність, отримати визнання оточуючих, зайняти певну посаду);
- комунікативні мотиви (розширення кола спілкування за допомогою підвищення свого інтелектуального рівня і нових знайомств);
- традиційно-історичні мотиви (встановлені стереотипи, які виникли в суспільстві і зміцнилися з плином часу);
- утилітарно-практичні мотиви (меркантильні, навчитися самоосвіті, прагнення засвоїти окремий предмет, що цікавить);
- навчально-пізнавальні мотиви (орієнтація на способи добування знань, засвоєння конкретних навчальних предметів);
- мотиви соціального і особистісного престижу (затвердити себе і зайняти в майбутньому певне становище в суспільстві і в певному найближчому соціальному оточенні);
- неусвідомлені мотиви (отримання освіти не за власним бажанням, а за впливом кого-небудь, базується на повному нерозумінні сенсу одержуваної інформації і повній відсутності інтересу до пізнавального процесу).

Всі ці пізнавальні мотиви забезпечують подолання труднощів студентів у навчальній діяльності, викликають пізнавальну активність і ініціативу, лягають в основу прагнення людини бути компетентним [55, 182–184].

Можна зазначити, що розглянуті мотиви, можуть зливатися в загальну мотивацію для навчальної діяльності студентів вузів.

Також, ми розглянемо навчальні мотиви, які володіють змістовними і динамічними характеристиками.

До перших відносяться такі характеристики як:

- 1) Наявність особистісного сенсу вчення для студента.

2) Наявність дієвості мотиву, тобто його реального впливу на хід навчальної діяльності і всієї поведінки студента.

3) Місце мотиву в загальній структурі мотивації. Кожен мотив може бути провідним, домінуючим або другорядним, підлеглим.

4) Самостійність виникнення і прояви мотиву. Він може виникати як внутрішній в ході самостійної навчальної роботи або тільки в ситуації допомоги стороннього, як зовнішній.

5) Рівень усвідомлення мотиву.

6) Ступінь поширеності мотиву на різні типи діяльності.

Що стосується динамічних характеристик, то вони наступні:

1) Стійкість мотивів, вони можуть бути як ситуативними, стійкими або відносно стійкими, пов'язаними з певним колом предметів і завдань.

2) Модальність мотивів, вона може бути позитивною і негативною.

3) Сила мотиву, його вираженість, швидкість виникнення і т. д.

Мотиву належить найважливіша роль в управлінні поведінкою. Розглянемо основні функції навчальних мотивів. До них відносяться:

- спонукаюча функція, яка характеризує енергетику мотиву, іншими словами, мотив викликає і обумовлює активність студента, його поведінку і діяльність;

- направляюча функція, яка відображає спрямованість енергії мотиву на певний об'єкт, тобто вибір і здійснення певної лінії поведінки, оскільки особистість студента завжди прагне до досягнення конкретних пізнавальних цілей. Направляюча функція тісно пов'язана зі стійкістю мотиву;

- регулююча функція, суть якої полягає в тому, що мотив визначає характер поведінки і діяльності, від чого, у свою чергу, залежить реалізація в поведінці й діяльності студента або вузькоособистих (егоїстичних), або суспільно значущих (альтруїстичних) потреб.

Реалізація цієї функції завжди пов'язана з ієрархією мотивів. Регуляція полягає в тому, які мотиви виявляються найбільш значущими і, отже, найбільшою мірою обумовлюють поведінку особистості [11, 89].

Загальну схему можна побачити на рис. 2.6.

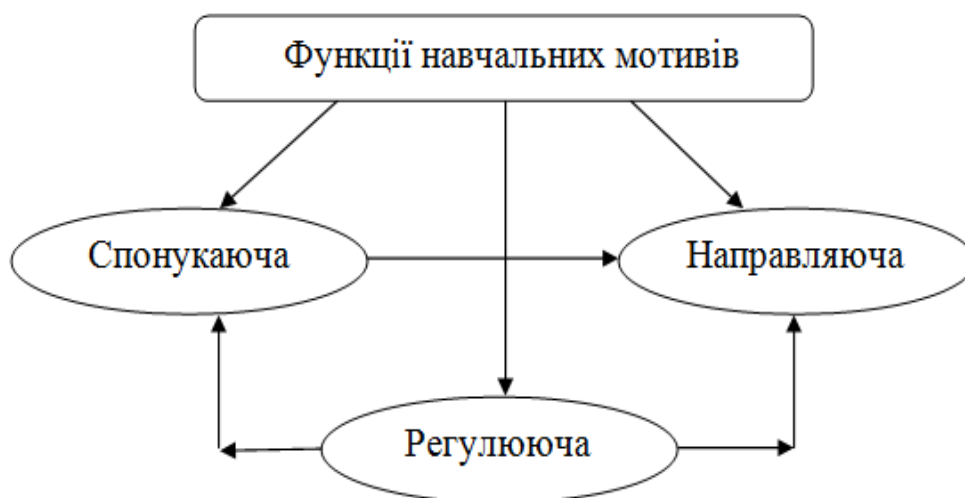

Рис. 2.6. Функції навчальних мотивів

Поряд із зазначеними, виділяють стимулюючу, управлінську, організуючу (Є.П. Ільїн), структуруючу (О.К. Тихомиров), сенсоутворюючу (О.М. Леонт'єв), контролюючу (А.В. Запорожець) і захисну (К. Обуховський) функції мотиву [16; 31; 19].

К. Обуховський говорить про те, що захисна функція мотиву передбачає підміну істинного пояснення поведінки «офіційною версією», для збереження необхідного рішення та створення видимості раціональної діяльності. У зв'язку з цим виділяють такий мотиваційний феномен, як мотивування.

Мотивування визначається як раціональне пояснення суб'єктом причин дії за допомогою вказівки на соціально прийнятні для нього і референтної групи обставини, спонукаючи до вибору даної дії. За допомогою мотивувань особистість іноді виправдовує свої дії і вчинки, приводячи їх у відповідність з нормами поведінки в суспільстві та зі своїми особистісними нормативами. Можливим представляється використання мотивувань для збереження Я-концепції [26].

Отже, на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури, встановлено, що:

- будь-яка одна і та ж потреба може бути реалізована за допомогою різних мотивів і за допомогою різних діяльностей. Мотивація є складною, багаторівневою системою, яка включає в себе найрізноманітніші поняття. Конкретно під «мотиваційною сферою» ми розуміємо всю наявну у даного індивідуума сукупність явищ. Маємо на увазі те, що всі поєднання мотиваційних утворень включають в себе: комплекс мотивів, потреб і цілей, індивідуальні шаблони поведінки, різноманітні інтереси;

- навчальна діяльність завжди полімотивована. Мотиви навчальної діяльності не існують в ізольованому вигляді. Найчастіше вони виступають в складному взаємопереплетінні і взаємозв'язку. Одні з них мають основне значення в стимулюванні навчальної діяльності, інші – додаткове. Прийнято вважати, що соціальні та пізнавальні мотиви є психологічно більш значущими і частіше проявляються.

2.2. Специфіка навчальної мотивації у студентів

Навчання в університеті виступає провідним фактором формування професійної компетентності студента, засобом організації та забезпечення його розумового розвитку. Однак навчання у вузі не стає автоматично цікавим та значущим для молодшої людини, а іноді з часом навіть посилюється негативне ставлення до пізнання, розчарування студента як суб'єкта навчально-виховної взаємодії з викладачем у значимості, практичній цінності набуття нових знань та вмінь.

Навчання в університеті – це лише початок формування професійної майстерності, людина по суті вчиться все життя. Але ж за таких умов безперервності пізнавальної діяльності людини університет виступає провідним фундаментальним фактором формування позитивного ставлення до навчання як загального процесу вдосконалення професійної майстерності, інтелекту та

особистості в цілому, стимуляції потреби людини в самостійному накопиченні знань та вмінь.

Практика викладацької діяльності педагогів вищої школи показує, що формування мотивації навчання студентів – процес складний та багатофакторний.

Сьогодні найбільш гострі проблеми в галузі навчання пов'язані з мотивацією основної маси студентів, що призводить до зниження базових показників їх навчання, адже головною причиною неуспішності їх навчання залишається закріплена негативна мотивація, а не розумові здібності. Також визначається, що студенти здебільшого орієнтуються на зовнішні чинники під час навчання, не відчують єдності з тою діяльністю, яку вони виконують, їх важко зацікавити предметами, яві вони вивчають в університеті. Роки студентства є своєрідним етапом життєвого шляху, що зумовлений отриманням спеціальності у закладі вищої освіти, де відбувається, в ідеалі, навчання відповідно з метою, завданнями, а головне – мотивацією.

Дана проблема розглядалася такими дослідниками як Л.І. Божович, Х. Хекхаузен, Г.О. Ковальов, К.К. Платонов, А.О. Реан, В.А. Якунін та інші. Важливо застосувати досвід цих досліджень у сфері навчання для підвищення рівня мотивації студентів і як наслідок підвищення успішності навчального процесу. Мотивація, як один з провідних факторів регулювання поведінки і діяльності особистості, представляє особливий інтерес, і для двох головних учасників педагогічного процесу – педагога і студента. Без урахування особливостей мотивації студентів педагогу практично неможливо налагодити з ними ефективну педагогічну взаємодію [9; 37; 17; 27; 29; 41].

Мотивація навчально-пізнавальної діяльності в першу чергу повинна направлятися на розуміння мотиву навчання. В залежності від того, який саме мотив спонукає діяльність, вона набуває для студента різний сенс. Якщо студент, наприклад, прийшов навчатися за вимогою батьків, а не за власним бажанням, то він буде навчатися з постійним примусом, його навчання буде позбавлене радості і задоволення [24].

У психолого-педагогічній літературі різними авторами виділяють різні види мотивів навчально-пізнавальної діяльності. Так, Божович Л.І. вказує, що для студентів не всі мотиви мають однакову спонукальну силу. Одні з них являються основними, провідними, інші – другорядними, не мають самостійного значення. В одному випадку таким провідним мотивом може стати прагнення завоювати місце відмінника в групі, в другому випадку – бажання отримати вищу освіту, в третьому – інтерес до самих знань [11].

Узагальнюючи різноманітні наукові джерела, можна виділити три різних типи мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

По-перше, це мотивація, яка може бути умовно названа «негативною». Під негативною мотивацією навчально-пізнавальної діяльності розуміється спонукання студентів, викликані усвідомленням певних незручностей, які можуть виникнути, якщо вони не будуть навчатися, усвідомлення свого нерівного стану серед більш підготовлених одногрупників.

По-друге, це мотивація, яка пов'язана з мотивами, закладеними поза навчальною діяльністю, але мають позитивний характер. При цьому необхідно мати на увазі дві форми мотивації, що мають різні риси з точки зору зв'язку їх з напрямками і запитам особистості. Це мотивація, яка пов'язана з моральними мотивами студента. Це означає, що мотивація конкретної діяльності визначається вагомими для особистості соціальними напрямками. Ці напрямки посідають важливе місце в духовній організації особистості і відповідають її суттєвим запитам. Друга форма позитивної мотивації визначається вузькоособистісними мотивами. В даному випадку процес навчання сприймається як шлях до особистого благополуччя, як можливість створити собі відповідне положення серед оточуючих, як засіб просування по життєвих сходинках.

По-третє, це мотивація, закладена в самому процесі навчальної діяльності. Саме така мотивація спонукає навчатися, оволодівати певним набором знань, вмінь, навичок [5, 24].

На сьогоднішній день, дослідженню мотивації до навчання надається все більше уваги. Складність та багатокomпонентність проблеми мотивації зумовлена багатьма підходами до її суті, природи, структури, а також до методів її вивчення [76; 64; 65].

Вивчення факторів, що впливають на навчальну мотивацію студентів, має велике значення для підвищення ефективності вищої освіти. При аналізі навчальної мотивації студентів важливо не лише виявити домінуючий мотив, а і врахувати структуру мотиваційної сфери [53].

Мотивація навчальної діяльності неоднорідна. Вона залежить від багатьох факторів:

- індивідуальних особливостей студентів;
- характеру найближчої референтної групи;
- рівня розвитку студентського колективу тощо.

Разом з цим, мотивація поведінки людини, виступаючи як психічне явище, завжди є відображенням поглядів, ціннісних орієнтацій, установок того соціального шару (групи, спільноти), представником якого є особистість [53; 66].

В українських закладах вищої освіти, згідно із соціологічними опитувальниками, студенти переважно слабо мотивовані, лише одиниці впевнені, що вони – на правильному шляху. Застосування Болонської системи наштовхується на формалізм і механічне виконання необхідного мінімуму, спостерігається турбота не про якість, а про кількість у репродукуванні й оцінці знань, що суттєво знижує ефективність освіти.

Український студент, здебільшого, думає не про отримання знань, а про те, як відпрацювати всі формальні моменти, накопичити необхідний рейтинг, фокусується не на змісті, а на формі, в якому втілили сучасний навчальний процес, оволодіючи, таким чином, зовсім не професійними знаннями, вміннями та практичними навичками, а навичками виживання в умовах нових реалій [49].

Для сучасного світу важливо, аби майбутній фахівець був активним, компетентним, розумів всі тонкощі обраної ним сфери діяльності, при цьому

мав початкові знання з інших галузей. Щоб отримати такого спеціаліста, потрібно створити такі умови, під час яких рівень навчальної активності та мотивації студента буде найкращим. Але перед цим потрібно зрозуміти, які саме структури навчальної мотивації студентів є своєрідним, чому краще приділити увагу, аби забезпечити найвищий рівень навчальної мотивації студентів, яким чином змінюється мотивація впродовж навчання та які відмінності існують у структурі навчальної мотивації студентів, які тільки переступили поріг закладу вищої освіти та тих, хто готується його покинути.

У студентів молодших курсів ставлення до майбутньої професії не носить ще вираженого характеру. Лише поступово, з набуттям професійних знань, студенти глибше осмислюють тонкощі своєї майбутньої спеціальності і своє «Я» в професії.

Оскільки студент ще не бере участь у вирішенні реальних завдань, що виникають в умовах виробництва (в тому числі і в умовах педагогічної праці), то головною і цілком осмисленою його метою стає оволодіння способами і прийомами навчальної діяльності, придбання потрібної системи фундаментальних знань, оволодіння соціальним статусом студента. Поступово з придбанням професійних знань вони глибше осмислюють професійні тонкощі своєї майбутньої спеціальності, у них формується певне ставлення до майбутньої професійної діяльності. Пізнавальна потреба в поєднанні з мотивом в досягненнях надає дуже сильний вплив на підвищення успішності, створює глибоку задоволеність навчанням у вузі.

Під час навчання в університеті на діяльність студента впливають різні мотиви одночасно, тим самим формуючи неповторну та унікальну структуру мотивів, які визначають подальшу активність та діяльність майбутнього фахівця.

В дослідженнях навчальної мотивації студентів, які були проведені в останні роки, автори наголошують, що найкращим варіантом є формування у студентів внутрішньої мотивації. Це пов'язано з тим, що внутрішня мотивація реалізується в самостійному пошуку інформації відносно навчальних

матеріалів та сприяє появі відчуття задоволення та радості від виконання навчальних завдань, відчуття компетентності та саморегулювання власної пізнавальної активності.

Перевагою внутрішніх мотивів навчання є:

1) Позитивний вплив на вирішення творчих завдань, що не мають чіткого алгоритму вирішення (евристичний метод);

2) Емоційне задоволення від виконання завдання, подолання труднощів під час вирішення навчальних завдань, що викликають позитивні емоції і ґрунтуються насамперед на внутрішньому інтересі;

3) Підвищення самоповаги студента, його самооцінки.

Тому створення умов для творчої реалізації, зацікавленості, стимуляція активності, спрямованої на результат, формування позитивного образу професії та надання можливостей студенту розкрити себе, проявити власну компетентність та самостійність під час вирішення навчальних завдань – є великою задачею педагогів у закладі вищої освіти.

Існують різні види внутрішньої мотивації, і для успішної діяльності необхідно активізувати всі їх різновиди, а саме мотивацію самоосвіти.

О.О. Семенова і М.С. Пряжников розрізняють чотири групи мотивації самоосвітньої діяльності у студентів:

- потреба самовизначення, пошук місця в житті, бажання найбільш успішно побудувати професійну кар'єру і застосувати на практиці отримані знання представляють першу групу;

- до другої групи належать мотиви, де рушійною силою до діяльності виступає сила власного пізнавального інтересу;

- потреба студентів в самовдосконаленні, в особистому зростанні, в розвитку здібностей відносяться до третьої групи мотивів;

- захоплення, різні хобі є стимулом до самостійної діяльності і відносяться до четвертої групи рушійних мотивів [32].

Існує кілька рівнів самоосвіти: стихійний, цілеспрямований і самоосвітній.

1) Стихійний рівень. В даному випадку самоосвітня робота не є цілеспрямованою і систематичною, а часто носить випадковий характер, пізнавальні інтереси студента при такому рівні самоосвіти обмежуються прочитанням однієї книги або прослуховуванням однієї лекції. Інтерес до самоосвіти є досить нестійким. Пізнавальні вміння невисокого рівня, але при цьому даний рівень може варіювати в значній мірі. Організаційні вміння також знаходяться на невисокому рівні.

Якщо надалі у студента виникає поглиблений інтерес до своєї майбутньої професійної діяльності, то можливо, що самоосвітня діяльність може стати самостійною, систематичною і цілеспрямованою.

2) Цілеспрямований рівень. Самоосвітня діяльність носить більш стійкий характер, оскільки студенти починають розуміти значення самостійної діяльності, що сприяє в подальшому на більш успішне майбутнє професійної діяльності. На даному етапі відбувається зростання самосвідомості студентів, формуються певні життєві плани, все це сприяє зміні характеру діяльності зі стихійного в цілеспрямований. На даному етапі може бути ще низький рівень організаційних умінь, який сприяє не логічних витрат часу і життєвих ресурсів.

3) Самоосвітній рівень. Він відрізняється більшою чіткістю. Організаційні вміння на даному етапі мають досить високий рівень, що сприяє більш раціональному процесу самоосвіти. Самоосвітня діяльність носить систематичний характер, що сприяє формуванню у студентів навичок у проведенні аналізу виконаної роботи. Студенти вчаться співвідносити роботу з поставленими завданнями, і все це відбувається на більш економічному рівні. Студенти починають використовувати у своїй роботі не більше двох або трьох форм отримання нових знань. І найголовніше, що самоосвітня діяльність стає життєвою необхідністю і внутрішньою потребою студентів. Мотивація складається з оцінки студентами різних аспектів навчального процесу, його змісту, форм, способів організації з погляду їх особистих індивідуальних потреб і цілей, які можуть співпадати або не співпадати з цілями навчання.

В даний час, у психолого-педагогічній літературі стосовно мотивації навчання студентів, розділяють поняття «навчальна мотивація» й «професійна мотивація». З одного боку, мотивація навчальної діяльності студентів не може прирівнюватися до шкільної навчальної мотивації, тому що до неї вже закладено професійну спрямованість. З іншого боку, професійна мотивація студентів ще не відповідає професійній мотивації фахівців, залучених у професійну діяльність. Щодо ефективності навчальної діяльності студентів, яку регулюють пізнавальні й професійні мотиви, існує три точки зору:

1) домінування професійних мотивів, які є зовнішніми відносно навчального процесу, призводить до зниження результатів у пізнанні;

2) професійні мотиви порівняно з пізнавальними інтенсивніше впливають на ефективність навчальної діяльності студентів, тому бажано, щоб професійні мотиви були провідними в ієрархії мотивів студентів;

3) пізнавальні й професійні мотиви в навчальній діяльності студентів тісно пов'язані один з одним і підвищують її продуктивність [52].

Становлення майбутнього фахівця як висококваліфікованого працівника, на думку В.О. Якуніна, Н.В. Нестерової, можливо лише при сформованому мотиваційно-ціннісному відношенні в його професійному становленні. Н.В. Нестерова, аналізуючи психологічні особливості розвитку навчально-пізнавальної діяльності студентів, вона розділяє весь період навчання на три етапи:

I етап (I курс). Характеризується високими рівневими показниками професійних і навчальних мотивів. Разом з тим вони ідеалізуються, оскільки обумовлені розумінням їх суспільного сенсу, а не особового.

II етап (II, III курс). Відрізняється загальним зниженням інтенсивності всіх мотиваційних компонентів. Пізнавальні і професійні мотиви перестають управляти навчальною діяльністю. Утворюється так званий «синдром розчарування».

III етап (IV-V курс). Характеризується тим, що росте ступінь усвідомлення і інтеграції різних форм мотивів навчання [41, с. 98].

Крім цього, ми виявили у дослідженнях М.М. Лапкіна і Н.В. Яковлева, що успішність навчання у закладі вищої освіти залежить від багатьох аспектів психофізичної активності. Одним з цих чинників успішності, є, на їх думку, мотиваційна складова діяльності.

Аналогічний результат був отриманий в дослідженні В.О. Якуніна, Н.І. Мішкова, «виявилось, що «сильні» і «слабкі» студенти відрізняються один від одного не по рівню інтелекту, а по мотивації навчальної діяльності». Шляхом експериментального дослідження було отримано так само, що максимальна задоволеність вибраної професії спостерігається у студентів I курсу. Надалі цей показник неухильно знижувався, аж до 5 курсу.

Проте, не дивлячись на те, що незадовго до закінчення закладу вищої освіти, задоволеність професією виявляється найменшою, саме відношення до професії стає позитивним. Причому, в деяких випадках зниження задоволеності логічно було б пов'язати з рівнем викладання в конкретному закладі вищої освіти [41, 158].

У цілому, основні зміни, які відбуваються у мотивації навчання, обумовлено в першу чергу змістовною трансформацією самої навчальної діяльності: від провідної діяльності пізнання на перших курсах до навчально-професійної діяльності на випускних курсах. Хоча пізнавальний мотив є одним із важливих в навчанні, необхідно створювати психолого-педагогічні умови для того, щоб він став початком розвитку професійної мотивації та спрямованості.

На початку навчання у вузі студент повинен «перестати» бути школярем, а до його закінчення – студентом, тобто навчальна діяльність повинна трансформуватися у професійну з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей, дій, засобів, предметів і результатів [20].

Безумовно, ефективність самостійної навчальної діяльності студентів багато в чому залежить і від викладача. Саме викладач здатний сформулювати у студентів навички продуктивної самостійної роботи; навчити здійснювати комплексний підхід до її організації; розвинути пізнавальну мотивацію студентів; активізувати їх розумову пошукову діяльність за допомогою цікавих

індивідуальних завдань, що базуються на інтересі отримання нових знань і мають особистий сенс для студентів. Проте все вищеперелічене можливе тільки за наявності у студента потреби в саморозвитку, професійному зростанні і в перетворенні свого внутрішнього світу.

Таким чином, усвідомлене бажання студента розвиватися і рости є визначальним чинником його ефективної самостійної навчальної діяльності.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ЗМІН УСТАНОВОК ТА МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Методологія і процедура дослідження установок та мотивації навчальної діяльності у студентів

Сьогодні мотивація студентів вважається одним з найбільш актуальних завдань, важливість вирішення яких визначається тим, що вона є необхідною для ефективного здійснення навчальної діяльності. Науковий і практичний інтерес до навчальної мотивації обумовлене тим, що її специфіка, різний рівень мотивації обумовлений особливостями соціального розподілу, їх прагненням до: процесу, результату, альтруїзму, свободи, грошей, влади і т. д.

Якщо процес соціалізації пояснює, яким чином особистість засвоює соціальний досвід і разом з тим активно відтворює його, то формування соціально-психологічних установок особистості відповідає на питання: як засвоєний соціальний досвід відхилятися особистістю і конкретно проявляє себе в її діях і вчинках.

Для цього ми спочатку свого дослідження вивчаємо, яка мотивація у студента превалує, зовнішня чи внутрішня.

Мотивація має великий вплив на виконання студентом своєї роботи (в навчальній діяльності), своїх обов'язків. Разом з тим, між мотивацією і кінцевим результатом трудової діяльності немає прямої залежності. Іноді людина, орієнтована на якісне виконання дорученої йому роботи (наприклад: написання курсової, дипломної або індивідуальної роботи), має кращі результати, ніж людина менш, навіть слабо мотивовані.

Це не пояснюється вибором тієї чи іншої поведінки, а вивчення того, що спонукає і стимулює людину до дії. Для цього ми вивчаємо особливості академічної мотивації студента, де можна побачити, що виділення типів

зовнішньої мотивації по параметру автономії є, безумовно, корисним для розуміння механізмів і передбачення благополуччя і успішності діяльності у суб'єкта навчального процесу. Однак виділені типи не вичерпують всього різноманіття навчальних мотивів.

Так, одним з найбільш характерних типів зовнішніх навчальних мотивів, що регулюють виконання навчальної діяльності, є прагнення досягти поваги і визнання значущих інших, а так само самоповаги завдяки досягненню високих результатів у діяльності.

Будемо вважати, що в якості мотивів можуть виступати ідеали, інтереси особистості, переконання, соціальні установки, цінності. Однак при цьому ми припускаємо, що за всіма цими причинами все одно стоять потреби особистості у всьому їх різноманітті (від вітальних, біологічних до вищих соціальних).

Виходячи з сучасних психологічних уявлень з приводу категорії мотивація, ми будемо розуміти під мотиваційною сферою особистості – сукупність стійких мотивів, що мають певну ієрархію і виражає спрямованість особистості.

Відомо, що успішність навчальної діяльності залежить від багатьох чинників психологічного та педагогічного порядку, в тому числі значною мірою і від факторів соціально-психологічного та соціально-педагогічного характеру. Очевидним є надзвичайно великий вплив сили мотивації самоосвіти та її структури на успішність навчальної діяльності студентів у закладі вищої освіти.

У нашому дослідженні ми намагаємося визначити взаємозв'язок між установками та мотивації студентів у процесі навчання у закладі вищої освіти.

Результати експериментальних даних відведено у таблицях та рисунках. Деякі з них представлені у відсотковому відношенні.

У ході нашого дослідження був використаний метод тестування. Для отримання даних ми застосовували такі методики:

1. Тест зовнішньої і внутрішньої мотивації Х. Зіверт;
2. Тест Потьомкіної. Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері;
3. Шкала академічної мотивації (Т.О. Гордєєва, О.А. Сичов, Є.М. Осін).

А тепер розглянемо кожен з них:

1. Тест зовнішньої і внутрішньої мотивації Х. Зіверт

Передбачається, що шкали зовнішньої і внутрішньої мотивації можуть використовуватися окремо один від одного від поставлених цілей. Для нашої роботи нам потрібно було вивчити саме внутрішню мотивацію студентів. Всього в тесті 31 питання, кожному з них дається шкала від 1 до 6. Цифра «1» означає: це твердження для мене абсолютно не підходить. Цифра «6»: це твердження для мене повністю підходить.

Положення між «3» і «4» означає що ви не знаєте, чи відповідає дане твердження дійсності. Підраховується кількість балів за кожною шкалою і ділиться на 15. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дозволяє судити про рівень зовнішньої і внутрішньої мотивації:

- 1-3,5 балів – низький показник;
- 3,5-6 балів – високий показник.

2. Тест Потьомкіної. Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері.

Тест складається з 80 питань, спрямованих на виявлення ступеня вираженості соціально-психологічних установок у студентів. Випробуваному потрібно на кожне питання тесту дати відповідь «так» або «ні».

Також, дана методика складається з двох частин і чотирьох шкал. Нами було використано всі дві частини: виявлення установок, спрямованих на «альтруїзм-егоїзм», «процес-результат» (частина 1), та виявлення установок, спрямованих на «свободу-владу», «працю-гроші» (частина 2).

Методика дозволила нам визначити домінуючі орієнтації у студентів-психологів.

3. Шкала академічної мотивації (Т.О. Гордєєва, О.А. Сичов, Є.М. Осін).

Опитувальник призначений для вимірювання вираженості і типу мотивації до навчальної діяльності. Дана методика дозволяє оцінити всі три теоретично постульовані типи внутрішньої мотивації: вираженість мотивів пізнання, досягнення, а також саморозвитку.

Крім того, опитувальник дозволяє оцінити три типи зовнішньої мотивації: екстернальну (прагнення до виконання діяльності заради уникнення проблем), інтроецировану (задану фрустрацією потреби в автономії і проявляється в переживанні почуття обов'язку та сорому) і мотивацію самоповаги. Крім них, існує ще одна шкала – амотивація (відсутність інтересу і відчуття осмисленості навчальної діяльності).

Нам важливі ті шкали, які несуть найбільш важливу інформацію про якість мотиваційних процесів, що спонукають і регулюють виконання навчальної діяльності.

Методика складається з 28 питань, до кожного питання використовується шкала від 1 до 5. Надалі, бали нараховуються у відповідності з бланком методики і підсумовується. У даній методиці не виділено рівні вираженості шкал, а також немає перекладу в стандартну шкалу, тому нами використовувалися сирі бали відповідей.

Інструкцію, тест, інтерпретацію до кожної методики можна знайти в «Додаток А, Б, В».

У роботі застосовувалися математико-статистичні методи обробки отриманих даних, що включають в себе ранжування і побудову гістограм. Була проведена кореляція між трьома змінними (установки, внутрішня мотивація і академічна мотивація) за допомогою комп'ютерної програми SPSS Statistics 17.0.

Дослідження проводилося на базі Запорізького національного університету. У дослідженні брали участь 50 осіб. Це були студенти-психологи: першого, другого, п'ятого курсу.

3.2. Аналіз результатів установок та мотивації у студентів

Розглядаючи мотивацію, як складний процес, слід враховувати, різноспрямованість мотивації.

Внутрішня мотивація – сукупність причин і стимулів поведінки, пов'язаних з процесами, які відбуваються всередині організму.

Зовнішня мотивація – джерелом мотивації, служать фактори, які знаходяться поза організмом даної людини [59].

У психології освіти, актуальна проблема мотивації пов'язана з мотивування студентів до ефективної навчальної діяльності та відповідно до високих результатів у навчанні.

Було проведено дослідження, мета якого полягала в тому, щоб визначити суттєві мотиваційні фактори у студентів.

У дослідженні брали участь 50 студентів. Вік випробовуваних – від 17 до 23 років. Вибірку склали: студенти 1, 2, 5 курсу; факультету соціальної педагогіки та психології; за фахом – психологія.

На першому етапі, ми використовували методику «Тест зовнішньої і внутрішньої мотивації Х. Зіверт». Отримані дані, були занесені в загальну таблицю з результатами (Додаток Г). Зіставляючи дані, було виявлено 42 студенти, які мають внутрішню та 7 учасників – зовнішню мотивацію, тобто для 84% опитаних характерна внутрішня мотивація, у 16% виражена зовнішня мотивація.

Домінування внутрішньої мотивації характеризується високою пізнавальною активністю студентів в процесі навчальної діяльності. Оволодіння навчальним матеріалом для нього є і мотивом і метою навчання.

Студент безпосередньо залучений в пізнавальний процес і це приносить йому емоційне задоволення.

Отже, внутрішня мотивація є умовою для більш стійких мотивів і стимулює студентів на пошук внутрішніх механізмів розвитку.

Рис. 3.7. Показники зовнішньої та внутрішньої мотивації у студентів-психологів

На даному графіку ми бачимо, що у більшості студентів домінує внутрішня мотивація, ніж зовнішня. Це говорить нам про те, що у них є прагнення ставити перед собою важкі завдання, знаходити різні варіанти їх вирішення, а також отримання задоволення від їх виконання. Так само у них є потреба в отриманні нових знань і можливість прояву своєї активності, в різних видах діяльності.

Професійна підготовка студентів, на наш погляд, не задовольняє вимогам сьогодення і викликає необхідність детального вивчення мотивації навчальної діяльності у вузі; значні можливості в цьому напрямку відкриваються у вивченні структури мотивації і використанні мотиваційних ресурсів, тому що ефективність навчальної діяльності студентів знаходиться в залежності від рівня розвитку їх мотивації. Серед усіх видів мотивації найбільш важливими є внутрішня, тобто мотиви, безпосередньо пов'язані із самою навчальною діяльністю і процесом її протікання.

Щоб побачити вираженість внутрішньої мотивації студентів різних курсів, ми зобразили це у вигляді діаграми (рис. 3.8).

Слід зазначити динаміку зміни внутрішньої мотивації від курсу до курсу.

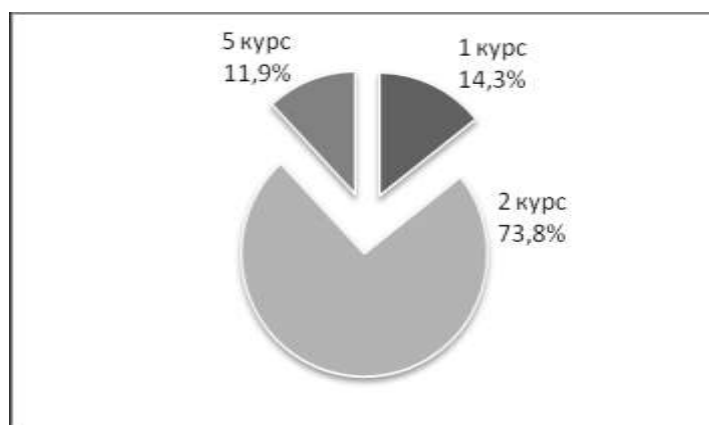

Рис. 3.8. Показники внутрішньої мотивації у студентів-психологів 1, 2 та 5 курсу

1 курс. Вступ до університету – це серйозний стрес для абітурієнта, важливу роль тут відіграє прагнення виправдати надії своїх батьків, викладачів, близьких.

Тепер, коли вони є студентами закладу вищої освіти, багато з них розуміють і замислюються над тим, що батьки доклали багато зусиль, оплачуючи послуги репетиторів. Звідси і бажання успішно вчитися, скласти іспити на «добре» і «відмінно».

Під час навчання в університеті, студент 1го курсу повинен спробувати різні ролі дорослої людини, адаптуватися до нового способу життя, підтвердити правильність вибору професії, побудувати нові зв'язки та стосунки з викладачами та одногрупниками. Це визначається тим, що студенти молодших курсів ще не інформовані в достатній мірі про можливі сфери своєї професійної діяльності. Лише поступово, з набуттям професійних знань, студенти глибше осмислюють тонкощі своєї майбутньої спеціальності і своє «Я» в професії.

У студентів 2 курсу, крім вище сказаного, з'являється бажання придбати глибокі і міцні знання. Вони схильні користуватися якомога більшим обсягом своїх здібностей у процесі навчання і більш включені в соціальні процеси, що відбуваються в університеті.

Окрім цього, студентам необхідно схвалення від викладачів, адже для них є важливим не процес, а результат. При появі на третьому семестрі навчання різних дисциплін за спеціалізацією, велика кількість другокурсників замислюються про те, що знання та вміння, що набуваються ними, безумовно, знадобляться їм надалі при працевлаштуванні.

Проміжок між 2 та 5 курсом – це час, коли мотивація студентів є динамічною, тому що відбувається не тільки розуміння професії, бачення себе в професії, але і значущість майбутнього практичного використання знань. Зважаючи на таку значущість внутрішньої мотивації, в подальших етапах дослідження брали участь лише студенти із переважною внутрішньою мотивацією.

Студенти 5 курсу в якості причин, що спонукають їх вчитися, вибирають також можливість отримати інтелектуальне задоволення. Студенти старших курсів задіяні у написанні курсових і наукових робіт, у них з'являється сфера професійних інтересів, тому можливість спілкуватися з викладачами стає для студентів не тільки не потрібною, але і цікавою. Більше дізнаються про обрану ними професію під час проходження практики, виконання лабораторно-практичних робіт.

Вони бачать стимул, мотивацію для подальшого теоретичного навчання, розуміючи, що можуть застосувати отримані знання на практиці. Поштовхом до цього може стати, наприклад, проектні групи, сформовані для здійснення будь-якого проекту. Студенти замислюються про працевлаштування та отримання диплома і тому оцінки, які будуть у додатку, їм стають особливо важливі.

Цікаво також відзначити, що значимість мотиву «отримати диплом», як причини спонукає до навчання для студентів 5 курсу менше, ніж для студентів всіх попередніх курсів. Для студентів випускного курсу отримання диплома стає вже безумовним фактом, тому тепер вони більше замислюються про подальше працевлаштування і, як наслідок про отримання глибоких знань за фахом.

На другому етапі ми досліджували соціально-психологічні установки на різних курсах навчання в університеті.

Для цього, ми визначили кількість студентів, які мають найвищі показники по тій чи іншій шкалі та представили у відсотках.

Таблиця 3.1

Показники вибірки за методикою «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері» студентів 1, 2 та 5 курсу

	1 курс		2 курс		5 курс	
Орієнтація на процес	0	0%	11	35,5%	3	60%
Орієнтація на результат	2	33,3%	4	12,9%	0	0%
Орієнтація на альтруїзм	1	17%	3	9,7%	0	0%
Орієнтація на егоїзм	0	0%	3	9,7%	0	0%
Орієнтація на працю	0	0%	0	0%	0	0%
Орієнтація на свободу	3	50%	10	32,2%	1	20%
Орієнтація на владу	0	0%	0	0%	0	0%
Орієнтація на гроші	0	0%	0	0%	1	20%

Отримані результати у відсотковому співвідношенні розглянемо на поданій нижче діаграмі (рис. 3.9).

В нашому дослідженні було виявлено ряд особливостей соціально-психологічних установок студентів-психологів у мотиваційно-потребнісній сфері.

Найбільш значимою соціально-психологічною установкою у студентів 1 курсу виявилася «орієнтація на свободу» (50%); друге місце зайняла установка на «результат» (33,3%); третє місце – установка на «альтруїзм» (17%).

Студенти на даному курсі, які готуються стати фахівцями в галузі психології, як правило, прагнуть до відсутності у своєму житті та житті суспільства в цілому будь-яких утисків і обмежень, вважаючи свободу найвищою загальнолюдською цінністю. У роботі їм цікавий не сам процес її здійснення, а його результат. Студенту важлива саме оцінка своєї роботи, а ніж отримання нового досвіду та знань.

Середній ступінь вираженості з отриманих результатів є альтруїзм. Якщо брати до уваги те, що психолог з низьким ступенем вираженості альтруїзму (або його відсутність) навряд чи досягне висот професіоналізму в силу того, що така професія передбачає такі професійно важливі якості, як доброта, чуйність, емпатія, співпереживання, які безпосередньо пов'язані з альтруїстичною поведінкою.

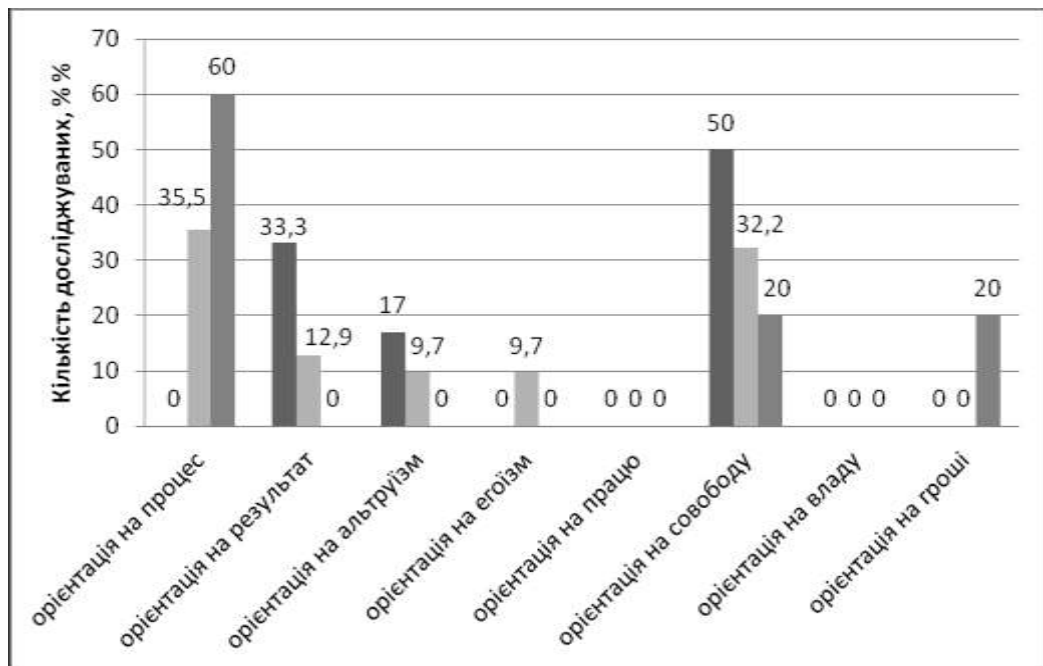

Рис. 3.9. Кількісний розподіл студентів за найвищими показниками соціально-психологічних установок у студентів 1, 2 та 5 курсу

На 2 курсі, у студентів переважають установки, які орієнтовані на: процес (35,5%), свободу (32,2%) та результат (12,9%). А студенти 5 курсу мають орієнтацію на: процес (60%), свобода (20%), гроші (20%).

Така ієрархія соціально-психологічних установок майбутніх психологів багато в чому відповідає специфіці їх професійної діяльності.

У контексті зазначеного можна зробити висновки про те, що у студентів має місце як зацікавленість в самому процесі навчання в університеті, та поза межами цього закладу, здатність досягати в ній певного результату, незважаючи на різного роду невдачі та перешкоди.

При цьому, показник спрямованості на свободу свідчить про те, що для фахівців, а саме професія «психологія», вона представляє одну з найважливіших людських цінностей.

Головна відмінність в соціально-психологічних установках 2 і 5 курсу полягає у відношенні до праці. Якщо для студентів 5 курсу – це бажання керуватися власними життєвими принципами у сфері навчання та освіти, а так само процес заробляння грошей, просування по кар'єрних сходах, то для студентів 2 курсу – це отримання теоретичних та практичних навичок в рамках навчальної діяльності. Прагнення знайти щось нове в досліджуваній дисципліні, бажання глибше проникнути в предмет вивчення з метою відкрити в ньому що-небудь раніше невивчене.

На 3 етапі ми досліджували мотивацію навчальної діяльності студентів. У даній таблиці представлена кількість студентів у процентному співвідношенні, у яких домінує той чи інший навчальний мотив. Так як в основі внутрішньої навчальної мотивації лежить прагнення до задоволення потреб людини в пізнанні, досягненні і саморозвитку. Зовнішні мотиви задаються зовнішніми по відношенню до навчального процесу потребами особистості як повага, автономія і прийняття. Розглянемо отримані нами результати.

Таблиця 3.2

Показники вибірки за методикою «Академічна мотивація студентів»

	1 курс		2 курс		5 курс	
Пізнавальна мотивація	2	33,3%	9	29%	3	60%
Мотивація досягнення	2	33,3%	3	9,7%	0	0%
Мотивація саморозвитку	0	0%	6	19,4%	1	20%
Мотивація самоповаги	1	16,7%	7	22,6%	0	0%
Інтроецирована мотивація	1	16,7%	3	9,7%	0	0%
Екстернальна мотивація	0	0%	1	3,2%	0	0%
Амотивація	0	0%	2	6,4%	1	20%

Розглянемо та виконаємо аналіз за поданою нижче діаграмою (рис. 3.10).

На даному графіку ми бачимо, що у досліджуваних високі бали мають такі шкали як: пізнавальна мотивація (60% – 5 курс; 33,3% – 1 курс; 29% – 2 курс), мотивація досягнення (33,3% – 1 курс), мотивація саморозвитку (20% – 5 курс), мотивація самоповаги (22,6% – 2 курс).

Це говорить нам про те, що студенти в ході навчальної діяльності сприйнятливі до нових знань. Їх навчальна діяльність відрізняється тим, що вони розуміють і виконують ті цілі, які ставить перед ними викладач. Завжди виконують навчальні завдання за зразком та інструкцією, здійснюють самоконтроль.

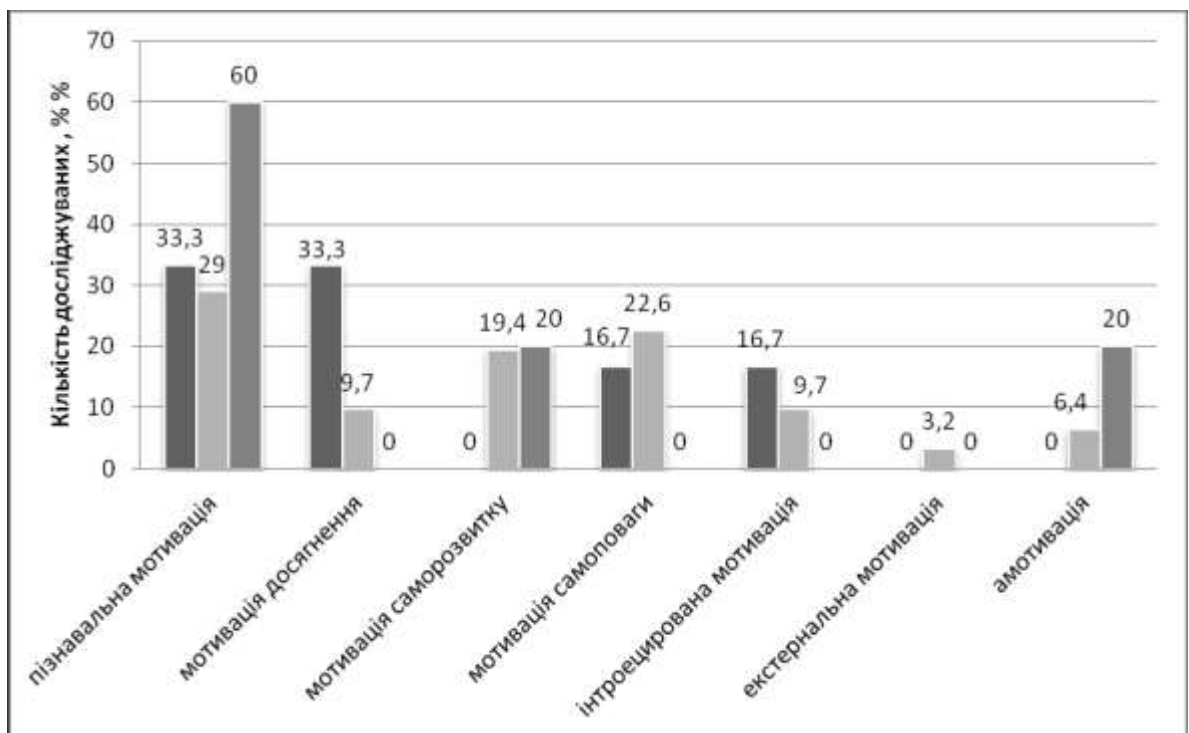

Рис. 3.10. Кількісний розподіл студентів 1, 2 та 5 курсу за найвищими показниками академічної мотивації

Зазначемо основні відмінності мотивації студентів різних курсів. Першочергово, можна виділити, що на всіх курсах навчання домінують показники пізнавальної мотивації. Це вже знак того, що вони налаштовані на сам процес навчання, бажання отримати досвід в якомусь виді діяльності та використовувати свої знання за межами університету.

Але, все ж таки, спостерігаються зміна самої мотивації за весь період навчання. На першому курсі ми визначили, що в них превалює, окрім пізнавальної (33,3%), мотивація досягнення (33,3%). Це обгрунтовується тим, що в них на першому місці стоїть бажання добитися максимально високих результатів у навчанні. В основі активності лежить надія та потреба в досягненні успіху. Такі студенти зазвичай відповідальні, ініціативні та активні. Окрім настанови на успіх, існують ще такі фактори, що можуть впливати на формування саме цієї мотивації:

- поява рейтингової системи посилює прагнення до отримання стипендії, адже навіть 1 бал може грати велику роль у навчанні для них;
- студент не хоче засмучувати свої рідних та близьких;
- не хоче бути гіршим серед своїх одногрупників.

Отже, у деяких студентів 1го курсу є спонукання до навчання, але це з'являється через почуття обов'язку перед собою, рідними та іншими значущими людьми. Це визначається як дія, що робиться, щоб уникнути почуття провини і тривоги. Студент прагне отримати схвалення, аніж саму оцінку. І в цьому випадку розглядається мотивація досягнення, де особистість прагне досягти найвищих результатів у навчанні. А якщо навіть зовнішні фактори не впливають на студента, він відчуває задоволення в процесі вирішення важких завдань.

На другому (29%) і п'ятому (60%) курсі теж переважає пізнавальна мотивація. Але, на 2 курсі спостерігається бажання вчитися заради відчуття власної значущості і підвищення самооцінки за рахунок досягнення у навчанні. Потреби цих студентів відображають бажання бути сильними, компетентними, впевненими в собі та у своїх силах. Прагнуть до незалежності і свободи. Все це відображає мати повагу з боку оточуючих (мотивація самоповаги – 22,6%).

А якщо розглядати мотивацію на 5 курсі, то у них окрім пізнавальної, виражена мотивація саморозвитку (20%), яка вимірює виразність прагнення до розвитку своїх здібностей, свого потенціалу в рамках навчальної діяльності, досягнення відчуття майстерності і компетентності. Але при цьому, не

втрачають цінність до себе, прийняття своєї особистості. Прагнучи слідувати значущим духовних цінностей, особистість вибудовує свою поведінку на рівні моралі по відношенню до самого себе, до інших людей, до діяльності, що сприяє повноцінному розкриттю потенціалу особистості у всіх сферах її життєдіяльності. Студенти прагнуть до активної діяльності і самореалізації в даній сфері, і готові відстоювати принципи чесності, справедливості як основні механізми регуляції взаємодії зі світом.

Це говорить про те, що до моменту випуску з університету студенти-психологи стають досить зрілими особистостями, у яких самоповага постає як фактор особистісної зрілості, що зв'язують духовні цінності і устремління особистості з її «Я».

Після того, як отримали первинні данні, ми виділили у кожного студента найвищі показники по всім проведеним методикам.

Таблиця 3.3

Найвищі показники студентів психологів з діагностики внутрішньої, академічної мотивації та установок

№	Студенти	Курс	Внутрішня мотивація	Соц.психологічні установки	Академічна мотивація
1	Ганна	2	4	10	18
2	Катя	2	3,7	8	15
3	Настя	2	4,6	9	13
4	Оля	2	3,6	9	18
5	Аліна	2	3,9	8	17
6	Настя	2	3,7	9	14
7	Таня	2	4,1	9	16
8	Олег	2	5,1	10	17
9	Маша	2	4,6	9	20
10	Настя	5	4,3	9	16
11	Віка	1	4,4	8	20
12	Максим	1	3,5	8	16
13	Вероніка	1	4,3	9	19
14	Настя	5	4,4	8	20
15	Дана	5	3,8	9	20
16	Настя	5	3,6	7	12
17	Олена	2	3,9	6	18

Продовження таблиці 3.3

18	Даша	2	3,7	7	16
19	Женя	2	3,8	8	20
20	Ірина	2	4,3	8	19
21	Карина	2	4	7	17
22	Настя	2	3,7	7	13
23	Антон	2	3,7	9	17
24	Лера	2	3,8	9	20
25	Олена	2	3,3	9	17
26	Рита	2	4,3	9	19
27	Інна	2	3,9	7	17
28	Світлана	2	3,9	8	20
29	Софія	2	4,3	5	16
30	Саша	2	4,6	10	19
31	Ярослава	2	3,8	9	16
32	Марина	2	4,4	8	16
33	Наталья	1	4	10	20
34	Богдан	2	4,6	9	20
35	Ганна	2	3,2	10	19
36	Діана	2	4,1	7	19
37	Ксенія	2	5,1	9	20
38	Настя	1	4,3	9	18
39	Віталіна	1	3,3	7	14
40	Саша	2	3,5	8	16
41	Алла	2	4,2	8	18
42	Вова	5	3,5	7	16

З отриманих результатів ми виявили трьох студентів, які мають слабку внутрішню мотивацію (вони набрали менше 3,5 балів). Тут можливо відзначити слабку зацікавленість в успіхах, націленість на оцінку, а не на навчання, невміння ставити цілі, долати труднощі. Нейтральне (байдуже) ставлення до навчання передбачає наявність здібностей і можливостей особистості при зміні орієнтації досягнення позитивних результатів. Так можна говорити про готових, але не бажаючих вчитися студентів (превалює орієнтація на процес і результат).

Всі останні студенти-психологи мають достатньо високі бали. Для них характерна внутрішня мотивація: їм необхідно освоїти професію на високому

рівні, орієнтуються на отримання міцних професійних знань і практичних умінь.

Але, з вище сказаного ми уточнимо, що «сильні» і «слабкі» студенти відрізняються один від одного, але не за рівнем інтелекту, а за силою, якістю та типом мотивації навчальної діяльності.

Для того, щоб дослідити взаємозв'язок двох змінних (академічна мотивація, соціально-психологічні установки), ми використали розрахунок кореляції Спірмена. При цьому, виявили, що найбільше корелюють між собою тільки дві методики. Тест на внутрішню мотивацію не показав жодних результатів.

За результатами дослідження кореляційного аналізу Спірмена та показників тесту Потьомкіної (діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно - потребнісній сфері) та шкалою академічної мотивації (Т.О. Гордєєва, О.А. Сичов, Є.М. Осін) виявлені статистично значущі зв'язки (Додаток Д):

1 курс: не було визначено взаємозв'язок між мотивацією та соціально-психологічними установками.

2 курс:

- ✓ результат – пізнавальна мотивація ($r = 0,477$; $p = 0,007$);
- ✓ результат – мотивація саморозвитку ($r = 0,437$; $p = 0,014$);
- ✓ результат – мотивація самоповаги ($r = 0,370$; $p = 0,041$).

5 курс:

- ✓ процес – пізнавальна мотивація ($r = 0,921$; $p = 0,026$).

Це є найвищі показники з усіх отриманих результаті, які корелюють між собою. Спостерігається відмінність установок та мотивації тільки на другому та п'ятому курсі навчання в університеті.

Гіпотеза про те, що мотивація та установки студентів є динамічно обумовленими, що в свою чергу визначають динаміку установок від орієнтації на результат до орієнтації на процес, та зміни в характері академічної успішності студентів, частково підтвердилася. Адже, на першому курсі, не було

виявлено кореляції. На 2 та 5 курсі спостерігалася зміна установок, але мотивація протягом навчального року не змінилася. Це вказує нам на те, що спостережувані зміни мотивації студентів 1-го курсу більшою мірою можуть бути пов'язані з процесами адаптації та дорослішання, а не з освітнім процесом як таким.

Отже, можна констатувати необхідність розроблення рекомендацій щодо розвитку мотивації навчальної діяльності студентів. Обґрунтуємо те, що для підвищення рівня навчальної мотивації студентів необхідно долучити їх до участі в соціально-психологічних тренінгах. Метою такого залучення є формування в студентів різних видів мотивів (саморозвитку, досягнення та пізнання), навчання вільно володіти собою, бути впевненими в собі, правильно себе мотивувати та досягати успіху. Даний напрям є перспективою подальших розвідок.

3.3. Заходи та рекомендації для підвищення мотивації студентів

Підвищення мотивації студентів до оволодіння загальними і спеціальними компетенціями – одна з важливих, що втрачає актуальності проблема системи вищої освіти, оскільки усвідомлене особисте ставлення студентів до власної професійної підготовки не тільки позитивно впливає на її результати, але і сприяє більш успішній та швидкій адаптації до обраної професії.

Поставивши перед собою завдання, визначити мотиви участі студентів за межами навчальної діяльності, ми виходили з того, що одним з найбільш сильних і ефективних стимулів, що спонукають молодих людей до добровільних додатково навчально-пізнавальних занять, є зацікавленість, інтерес до новизни.

В результаті проживання нових, неординарних ситуацій, у студента складається більш повне і адекватне уявлення про світ і себе, накопичується

необхідний досвід взаємодії з навколишнім середовищем, включаючи професійну сферу.

На основі отриманих даних, необхідно розробити план заходів для підвищення мотивації у студентів.

Мета: виявлення і вивчення мотивації студентів різних курсів університету до участі в організації поза навчальних заходів та розкриття потенціалу подібної роботи для формування організаторських, комунікативних, науково-дослідних умінь і навичок для спеціаліста-професіонала.

Завдання:

- розвиток мотиваційного компонента студентів;
- виявлення пріоритетів у професійній та навчальній мотивації;
- психологічна адаптація студентів до професійної групи;
- розвиток у студентів зацікавленого ставлення до навчального процесу;
- актуалізація потреб студентів у їх самореалізації.

Заходи:

1) Квест

Ми припустили, що неформальна участь студентів у такій нетиповій і тому привабливій формі позанавчальної діяльності, як квест, за рахунок високого емоційного напруження під час його проходження, гравцям надана свобода для проявів ініціативи та креативності. Вона буде сприяти появі та розвитку у студентів більш зацікавленого ставлення до навчального процесу, актуалізує їх потребу в самореалізації, надихне на пошук нової, професійно значимої інформації, яка згодом трансформується в загальнокультурні, загальнопрофесійні і спеціальні, відповідні профілю підготовки компетенції.

Існують такі види квестів:

1. Комп'ютерні: гра-розповідь, гра-завдання.
2. Інтелектуальні: гра-головоломка, «Квест в реальності», квест-детектив.
3. Міське орієнтування: в межах міста за межами міста.

Ми зупинили свій вибір на інтелектуальному «квесті в реальності», оскільки він являє собою командну, зручну для участі студентських груп і

об'єднань гру, дія якої відбувається в реальному часі в обмеженому просторі – в нашому випадку на відокремленій території університету

2) Тренінги

Не секрет, що людина засвоює інформацію швидше, якщо навчання йде інтерактивно – коли він має можливість одночасно з отриманням інформації обговорювати неясні моменти, задавати питання, відразу закріплювати отримані знання і формувати навички поведінки. Особливо важливим є використання форми тренінгу в період адаптації студентів, коли за короткий термін необхідно познайомити першокурсників не тільки між собою, але і з нормами, правилами закладу вищої освіти, створити первинний колектив навчальній групі зі своїми нормами і правилами, навчити керувати своєю поведінкою.

Також, колективні тренінги є однією з найбільш важливих інноваційних форм. Методика проведення передбачає постановку студента в ситуацію, в якій навчальні знання орієнтовані на його застосування для вирішення професійно-орієнтованих завдань.

Існують наступні колективні тренінги: «Питання-відповіді», «Ситуаційний аналіз», «Дискусія», «Круглий стіл», «Рольова гра», «Імітаційна гра», «Ділова гра».

А також, тренінги: «Внутрішня мотивація», «Комунікативні навички», «Саморегуляція».

3) Знаю / Хочу дізнатися / Дізнався (З/Х/Д)

З/Х/Д – один з видів графічних організаторів, що дозволяє провести дослідницьку роботу з якої-небудь теми.

Мета: підготовка до сприйняття і осмислення нової інформації.

Опис методу:

- вивішуємо підготовлену на ватмані таблицю З/Х/Д з питаннями:

- що ми знаємо з даної теми?
- що хотіли б дізнатися?
- що ми дізналися?

- проводимо мозковий штурм по обраній темі;
- використовуючи метод блищ-опитування, заповнюємо графу «Що ми знаємо по даній темі»;
- таким же шляхом заповнюємо графу «Що хотіли б дізнатися»;
- пропонуємо роздрукований матеріал, що містить основні положення по обраній темі (тобто відповіді на поставлені питання);
- після ознайомлення із запропонованою інформацією (10-12 хв) повертаємося до графи «Що хотіли б дізнатися», визначаємо, на які питання знайдені відповіді і записуємо в графу «Дізналися»;
- в цю графу заносимо нову інформацію, не передбачену студентами в колонці «Що хотіли б дізнатися»:
- далі з'ясовуємо, наскільки вірними виявилися знання студентів у графі «Що ми знаємо».

4) Кластер

Кластер – педагогічний метод, який розвиває варіантність мислення, здатність встановлювати всебічні зв'язки і відносини досліджуваної теми (поняття, явище, подія).

Мета: підготувати студентів до сприйняття нової інформації.

Опис методу:

- у центрі класної дошки або великого аркуша паперу записуємо ключове слово (пропозиція);
- далі пропонуємо студентам називати слова або словосполучення, які, на їх погляд, пов'язані з цією темою;
- у міру отриманих ідей, записуємо їх на дошці (аркуші паперу);
- потім встановлюємо спільно відповідні зв'язки між поняттями та ідеями.

5) Переплутані логічні ланцюги

Переплутані логічні ланцюги – педагогічний метод проблематизації навчального матеріалу шляхом логічного будівництва ключових понять.

Опис методу:

- вивішуємо ватман з написаними ключовими термінами або поняттями з досліджуваної теми;

- пропонуємо учням встановити логічну послідовність ключових понять, розташованих у випадковому порядку, а потім підготувати письмовий текст, використавши всі ключові поняття;

- викладач викладає авторський варіант послідовності подій за ключовими поняттями;

- студенти співвідносять свої варіанти з наданою викладачем інформацією.

б) Мозковий штурм.

Він долучає студентів до творчості, залучає їх до процесу застосування знань до вирішення нестандартних завдань, розвиває здатність генерувати ідеї та брати участь у колективному інтелектуальному пошуку. При підготовці до такого заняття студенти отримують завдання, що полягає в самостійному вивченні необхідного теоретичного матеріалу, ознайомленні з додатковою літературою, обмірковуванні своїх ідей. Якщо є можливість, то підтверджують ідеї експериментально.

7) Спільне створення стінгазет.

Даний вид роботи дозволяє розвинути і зміцнити творчі навички у студентів. Виконується після будь-якої колективної творчої роботи (наприклад, майстер-клас, тренінг і т. д.). Освітня роль полягає в підборі додаткової літератури, ознайомлення з необхідною інформацією, наповнення газети пізнавально-художнім змістом, складанням цікавих замальовок, рефлексивних відгуків).

Розвиваюча мета стінгазети проявляється у формуванні художніх, творчих, оформлювальних, інтелектуальних умінь і навичок майбутніх фахівців.

Так само, цей вид роботи сприяє згуртуванню студентської групи, виробленню навичок самостійної роботи, роботи з додатковою літературою, прояву ініціативи, зацікавленості, творчого потенціалу, розширенню кругозору.

8) Участь у «КВК», «Дозвольте представитися», «СтудВесна» і т. д.

У сучасному суспільстві молодь – це значуща політична, економічна і соціальна сила, здатна не тільки потенційно, але і реально впливати на суспільні процеси, відстоювати свої інтереси, діяти як творчо, так і деструктивно.

Розвиток різних видів і форм суспільної діяльності та самореалізації молоді сьогодні неможливе без різного молодіжного руху, бо саме участь студентів в діяльності таких заходів сприяє підвищенню її суспільної активності, забезпечує її становлення і розвиток.

9) Прояв креативності, в рамках навчального курсу, по виконанню індивідуального і домашнього завдання.

Позааудиторній самостійній роботі належить особлива роль у розвитку індивідуальності студентів. Щоб викликати інтерес до навчання, потребу в подальшому пізнанні, завдання повинні бути одночасно дидактично доцільними, мати цікаву форму, бути цікаво сформульованими.

Як доводить практика, саме такі завдання, максимально розвивають самостійність студентів, пробуджують їхню думку. Завдання потрібно складати таким чином, щоб складність і ступінь самостійності поступово зростала. Важливо не тільки заздалегідь визначити види тих завдань, які відводяться на самостійну роботу, але і доцільно спланувати послідовність їх виконання в залежності від матеріалу, який вивчається на окремих заняттях.

Використання складних завдань – один з найрадикальніших способів підвищення ефективності навчального процесу. Це забезпечує і врахування інтересів малоактивних студентів, і розвиток здібностей самих обдарованих з них.

10) Екскурсії.

Екскурсії для студентів мають стати частиною навчально-виховної системи освітнього закладу. Їх потрібно розглядати як важливий освітній і виховний засіб.

Навчальні екскурсії – це форма організації навчання, яка дозволяє проводити спостереження, а також вивчення різних предметів, явищ і процесів у природних умовах.

Передбачені навчальними програмами екскурсії є обов'язковими і проводяться в рамках навчального часу, відведеного на вивчення того чи іншого предмета. Зв'язок екскурсій з попереднім і подальшим викладом навчального матеріалу, який представлений у навчальних посібниках, дає уявлення про практичне використання знань у виробництві.

Під час екскурсії на виробництво студенти знайомляться з різними організаціями, що формує яскраві образи і сприяє більш міцному засвоєнню наукових основ підприємства, які студенти не мали можливості спостерігати безпосередньо. Тому актуальність екскурсій, як засобу формування майбутніх фахівців не викликає сумніву.

11) Навчання/стажування за кордоном (програми обміну студентами).

Навчання за кордоном дає студенту:

- набуття повної самостійності, гнучкості в непередбачених ситуаціях і блискавичного мислення, що дуже допомагає у подальших пошуках роботи;
- нові друзі і знайомства, пізнавальні семінари, можливість перейнятися культурою іноземців і дізнатися її зсередини;
- вивчення іноземної мови. Набагато легше поліпшити свої навички, перебуваючи в середовищі носіїв мови. Студентські програми за кордоном – справжній шлях позбавлення від усіх акцентів і мовних бар'єрів;
- досвід спілкування з іноземними роботодавцями та налагодження навичок професійної етики;
- пройти стажування в іноземній компанії.

Саме тому не тільки учні вузів, а й школярі мріють стати учасниками програми з обміну і докладають максимум зусиль для свого світлого і перспективного майбутнього.

12) Надання путівок на курорти, в санаторії, профілакторії; квитки в театр, кіно, виставки (рішення студради).

Позанавчальна діяльність, спрямована на участь студентів у вільний від навчальних занять час, стимулює соціальне самовизначення, самостійне освоєння духовних благ, сприяє фізичній досконалості, активізує потребу в раціональній організації цікавого дозвілля зі святами, іграми та розвагами, необхідними для становлення емоційної сфери підростаючої людини. Стійка мотивація студента до формування суб'єктної позиції, активності соціально схвалюваної діяльності формує культуру взаємодії студента з однолітками і педагогами, підвищує його соціальний статус, сприяє адаптації в освітньому просторі університету.

Студентське самоврядування є однією зі значущих форм соціально культурної взаємодії студентів з адміністрацією університету з громадськими організаціями. Це позитивно позначається на подальшому професійному розвитку.

Перелічені напрямки роботи зі студентами допомагають створювати атмосферу співробітництва, віри у свої сили, активізують спілкування студентів один з одним і з викладачами.

З вище сказаного, ми представляємо загальні рекомендації.

Загальний шлях формування навчальної мотивації полягає в тому, щоб сприяти перетворенню широких мотивів студентів у зрілу мотиваційну сферу зі стійкою структурою і домінуванням окремих мотивів.

Формуванню мотивації в цілому сприяють:

- загальна атмосфера позитивного ставлення до навчання, професійних знань;
- включеність студентів до спільної навчальної діяльності в колективі навчальної групи (через парні, групові, бригадні форми роботи);
- побудова відносин «педагог-студент» не за типом вторгнення, а на основі ради, створення ситуацій успіху, використання різних методів стимулювання (похвала, надання додаткових завдань на оцінку і т. д.);
- цікавість, незвичний виклад нового матеріалу;

- яскраво виражена мова, зміцнення позитивних емоцій в процесі навчання у студентів;

- використання пізнавальних ігор, дискусій, створення проблемних ситуацій і їх спільне і самостійне вирішення;

- побудова вивчення матеріалу на основі життєвих ситуацій, досвіді самих педагогів і студентів;

- розвиток самостійності і самоконтролю студентів у навчальній діяльності, планування, постановки цілей і реалізації їх у діяльності, пошуку нестандартних способів вирішення навчальних завдань.

Основні види впливу викладачів повинні бути спрямовані на:

- актуалізацію раніше сформованих мотивів вчення і соціалізації, тобто не руйнувати, а зміцнювати і підтримувати);

- на створення умов для прояву нових якостей наявних мотивів (стійкості, усвідомленості, дієвості) і появи нових мотивів; на корекцію дефектних мотиваційних установок).

Початок навчального заняття має орієнтувати студентів на готовність включитися в навчальну діяльність. Для цього необхідно актуалізувати попередні досягнення, викликати мотиви відносної незадоволеності і мотиви орієнтації на майбутню діяльність.

Основна частина навчального заняття повинна бути спрямована на підкріплення і посилення мотивації. Цього можна досягти чергуванням різних видів навчальної діяльності (легких і важких, репродуктивних і пошукових, індивідуальних і фронтальних), використання активного пошуку самими студентами, включення учнів у процес оцінки і самооцінки.

На завершальній стадії навчального заняття необхідно забезпечити вихід з позитивним досвідом, з позитивною установкою на вчення. Це досягається за рахунок розгорнутої диференційованої оцінки педагогом діяльності студента. Необхідно показати успіхи, досягнення і відзначити слабкі місця.

ВИСНОВКИ

Сучасне суспільство ставить перед випускником закладі вищої освіти високі вимоги, серед яких важливе місце займають професіоналізм, соціальна активність і творчий підхід до виконання робочих завдань. Процес вдосконалення підготовки майбутніх фахівців в умовах сучасної освіти досить складний та обумовлений декількома важливими факторами. Один із них – адекватність мотивації навчальної діяльності студентів цілям і завданням освітньої системи у закладі вищої освіти.

В ході нашого дослідження, перед нами стояв ряд завдань. Дані завдання реалізовувалися в кілька етапів, першим з яких був аналіз наукової літератури по темі дослідження.

З теоретичної частини даної роботи ми визначили, що поведінка особистості часто детермінована установками в мотиваційно-потребнісній сфері, а тому їх чітке визначення є дуже важливим для прогнозування поведінки студента в тій чи іншій ситуації. По суті, ніяка ефективна соціально-педагогічна взаємодія зі студентом неможлива без урахування особливостей його мотивації. За абсолютно однаковими вчинками, діями студентів можуть стояти зовсім різні причини, тобто спонукальні джерела цих дій, їх мотивація може бути різною.

Також ми з'ясували, що мотивація відіграє вирішальну роль у навчальній діяльності. Від сили і структури мотивації значною мірою залежать навчальна активність студентів і їх успішність. При досить високому рівні розвитку навчальної мотивації вона може компенсувати брак спеціальних здібностей особистості або знань, навичок і умінь. Це говорить нам про те, що без певної мотивації студент не може досягти успіху у навчанні, для одних мотивацією навчання є отримання стипендії, досягання професійних якостей у навчанні, мати гарний статус у колективі, а для інших мотивами є комунікативні потреби, престиж майбутньої професії чи суспільне значення, яке можна буде отримати після закінчення навчання. Шляхи підвищення мотивації студентів – це

демократичний стиль проведення занять, установка на суб'єкт-суб'єктні відносини, що дозволяють збільшити інтерес студентів до процесу навчання.

Наступним етапом був підбір діагностичного інструментарію і проведення констатуючого експерименту. В якості експериментальних методів використовувалися такі діагностичні засоби: тест зовнішньої і внутрішньої мотивації Х. Зіверт; тест Потьомкіної. Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері; шкала академічної мотивації (Т.О. Гордєєва, О.А. Сичов, Є.М. Осін). Ці методики спрямовані на визначення провідних мотивів навчання студентів у вузі та їх соціально-психологічні установки; визначення взаємозв'язку між мотивацією та установками.

Третім етапом був аналіз та інтерпретація результатів експериментального дослідження. В межах проведеного дослідження продемонстровано, що у більшості студентів-психологів 1, 2 та 5го курсу, переважає внутрішня мотивація.

Проведений нами кореляційний аналіз взаємозв'язку між мотивацією та соціально-психологічними установками частково підтвердив нашу гіпотезу.

На 1му курсі не відбулася кореляція між двома показниками.

Визначено динаміку установок від орієнтації на результат (2 курс) до орієнтації на процес (5 курс); превалює пізнавальна мотивація.

Це говорить нам про те, що, студенти 2 та 5 курсу прагнуть до досягнення конструктивних, позитивних результатів у своїй діяльності, орієнтовані на успішне навчання, отримання освіти, незалежні у висловлюванні власної думки, характеризуються широтою поглядів, незалежністю, активною життєвою позицією. І в подальшому, бажають побачити результат у своїй справі.

Крім цього, результати проведеного дослідження дозволяють говорити про те, що в освітньому процесі університету необхідно приділяти увагу психолого-педагогічного супроводу навчально-професійної діяльності студентів, яка повинна включати допомогу першокурсникам у вибудовуванні

системи мотивації з акцентом на внутрішні мотиви, які спонукають їх професійно-пізнавальну активність. Протягом усього процесу навчання необхідно підвищувати у студентів значимість мотиву самоактуалізації у навчальній діяльності, формувати у них розуміння того, що становлення професіоналізму особистості неможливо без розвинутої системи внутрішньої мотивації, де основним мотивом є саморозвиток (самоактуалізація, самоосвіта). Також важливо розвивати у студентів соціально-психологічні установки, що визначають орієнтацію на працю, результат і вільне самовираження.

Підвищення рівня навчальної та навчально-професійної мотивації студентів можливе через удосконалення навчального процесу шляхом впровадження нових, сучасних методів та форм навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 624 с.
2. Алимов А.А. Особенности социально-психологических установок студентов, обучающихся в средних специальных и высших учебных заведениях // Инновации в науке: сб. ст. по матер. I междунар. науч.-практ. конф. № 10(47). – Новосибирск: СибАК, 2015.
3. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Борис Герасимович Ананьев – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.
4. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 424 с.
5. Асеев В.Г. Проблема мотивации и личности // Теоретические проблемы психологии личности. – М., 2012. — С.122.
6. Асмолов А.Г. Деятельность и установка / А.Г. Асмолов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 150 с.
7. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология: учеб. пособие / Н. В. Басова. – Ростов н/Д: Феникс, 2000. – 413 с.
8. Белинская Е.П., Тихомандрицкая О.А. Социальная психология личности. М.: 2001. – 301 с.
9. Беляева Г. В. Проблема формирования профессиональной мотивации студентов педагогического вуза // Молодой ученый. — 2014. — №21.1. — С. 80-83 [Электронный ресурс] - <https://moluch.ru/archive/80/13783/>
10. Бережковская, Е.Л. Психология раннего студенческого возраста // Монография / Е.Л. Бережковская - М.: Проспект, 2014.- 192 с.
11. Божович, Л. И. Избранные психологические труды : Проблемы формирования личности / Л. И. Божович ; под.ред. Д. И. Фельдштейна. - М. : Международная педагогическая академия, 1995. - 209 с.

12. Бондар Л.В. Особливості мотивації навчальної діяльності студентів - майбутніх практичних психологів // Вісник Національного авіаційного університету. – 2017. - №10. - С. 23-27
13. Боронина Л. Н., Вишнеvский Ю. Р., Дидковская Я. В. Адаптация первокурсника: проблемы и тенденции // Университетское управление : практика и анализ. – М., 2001. – № 4(19). – С. 42–50.
14. Буланова-Топоркова М.В. Педагогика и психология высшей школы: учебное пособие — Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. - 544 с.
15. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека / В.К. Вилюнас. – М.: Академия, 2014. – 462 с.
16. Герасименко, Н. А. Дополнительное профессиональное образование как фактор конкурентоспособности выпускников вузов на рынке труда / Н. А. Герасименко // Взаимодействие науки и общества : проблемы и перспективы, сборник статей международной научно-практической конференции : в 3 частях. - Волгоград : ООО «Аэтерна», 2016. - С. 80-83.
17. Годфруа Ж. Что такое психология. Т. 1. - М., 1992.
18. Голобородько Є.П., Малихіна О.В. Основні психологічні теорії мотивації та їх значення сьогодні // Наша школа. - 2002. - №3. - С.46-50.
19. Гордеева Т.О., Гижицкий В.В., Сычев О.А., Гавриченко Т.К. Мотивация самоуважения и уважения другими как факторы академических достижений и настойчивости в учебной деятельности // Психологический журнал. Т. 37, № 2. С. 57–68
20. Девтеров И.В. Проблема этико-психологической совместимости образовательных пространств/И.В. Девтеров // Боолонський процес: стан та перспективи розвитку вищої освіти в Україні: тези доп. ІХ Всеукр. Наук.-метод. Конф. 18-19 листопада 2010 р. – К.: НТУУ «КПІ», 2010. – Ч.1. – С.89-91.
21. Девяткин А.А. Явление социальной установки в психологии XX века: Монография / Калинингр. ун-т. - Калининград, 1999. - 309 с.
22. Дэвис Дж. Э. Социология установка/Американская социология. Перспективы, проблемы, методы. М., 1972, С. 23

23. Занюк С. С. Почуття компетентності у студентів та учнів як компонент мотивації учіння // “Проблеми загальної та педагогічної психології”. Збірник наукових праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – Т. II, ч. 2. – К.: Волинські обереги, 2000.– С. 153-161.

24. Зеер Э. Ф. Личностно-развивающие технологии начального профессионального образования. М.: Издательский центр «Академия», 2010. 176 с.

25. Ильин, Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. Текст. СПб.: Питер, 2006.-512с.

26. Клепцова Е. Ю., Рубцова Д. О. Проблемы мотивации студентов вуза // Научно-методический электронный журнал «Концепт» [Электронный ресурс] – 2016. – Т. 32. – С. 60–66. – URL: <http://e-koncept.ru/2016/56665.htm>

27. Климчук В.О. Психологічні детермінанти розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / В. О. Климчук. – К., 2004. – 20 с.

28. Ковалев В.И. Мотивы поведения и деятельности. М.: Ин-т психологии. 2013. 232 с.

29. Коновалова А.А. Формирование установки на готовность к самостоятельной учебно-профессиональной деятельности студентов // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. XVI междунар. науч.-практ. конф. Часть I. – Новосибирск: СибАК, 2012.

30. Конюхова Е. Т. Мотивационный фактор формирования установки личности на успешность в профессиональной деятельности // Фундаментальные исследования. 2006. № 2. С. 86–88 - [Электронный ресурс]<http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=4758>

31. Кравченко Т. В. Професійне самовизначення студентів у контексті становлення їх мотиваційно-ціннісної сфери / Т. В. Кравченко, Л. В. Яценко // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 13–15 жовт. 2011 р., ПереяславХмельницький / НАПН

України, Ін-т вищої освіти НАПН України, НПУ ім.М.П. Драгоманова, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – К., 2011. – Т. 1. – С. 492–498.

32. Кремень В. Г. Освіта в Україні: стан і перспективи / В. Г. Кремень // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць / за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало: у 2 ч. – К., 2001. – Ч. 1. – С. 5–14.

33. Кулагина И.Ю. Проблемы доминирующей мотивации в контексте теории деятельности А.Н. Леонтьева//Московская психологическая школа: История и современность: в 4 т. / Под общ.ред. Действ. Чл. РАО, проф. В.В. Рубцова. Т.IV. – М.: МГППУ, 2007. – С.146-156.

34. Кусакина, С. Н. Мотивация поступления в вуз у старшеклассников и студентов [Текст] / С. Н. Кусакина // Психологическая наука и образование. – 2008. – №1. – С. 58-67.

35. Левин К. Теория поля в социальных науках / [Пер. Е. Сурпина]. — СПб.: Речь, 2000.

36. Леонтьев А.Н. Потребности и мотивы деятельности. М.: Академия. 2012. 412 с

37. Леонтьев, А. Н. Избранные психологические произведения : В 2-х т. / А. Н. Леонтьев. - М. : Педагогика, 1983. - С. 392.

38. Луцкова Л.Н., Исследование факторов, влияющих на учебную мотивацию студентов медицинского вуза// Л.Н. Луцкова, Н.А. Русина // Много голосов – один мир: сб.науч. ст. молодых ученых, посвященный Всерос. Молодежной науч. Психологической конф. А.В. Карпова. – Ярославль: Изд-во НППЦ «Психодиагностика», 2012. – С.177 – 180.

39. Магазева Е.А. Взаимосвязь мотивации учебной деятельности со смысложизненными ориентациями студентов медицинского вуза / Е.А. Мазаева, М.К. Чуватаева // Современные исследования исследования социальных проблем (электронный научный журнал). – 2013. - № 3 (23).

40. Магомед-Эминов М.Ш. Мотивация достижения: структура и механизмы. М., 2001. - 219 с.

41. Майерс Д. Социальная психология : учебник. СПб., 1999. 688 с. ; Психологические механизмы регуляции социального поведения / под ред. М. И. Бобневой и Е. В. Шороховой.
42. Макаренко С. С. Методичні основи дослідження психологічних проблем впливу мотивації на навчально-професійну діяльність студентів / С. С. Макаренко // Актуальні проблеми психології. - 2015. - Т. 12, Вип. 21. - С. 218-229. [Электронный ресурс] - http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsu_h_2015_12_21_24
43. Маркова, А.К., Матис, Т.А. Орлов, А.Б. Формирование мотивации учения. Текст. /А.К. Маркова, Т.А. Матис М.: Просвещение, 1990, 192 с.
44. Маслоу А. Мотивация и личность. — М., 2012.
45. Меджидова, К. О. Взаимосвязь учебно-профессиональной мотивации и личностного развития студентов вуза [Текст]: дис. ... канд. психологич. наук: 19.00.01 / Меджидова Карина Омаровна. – Сочи, 2007. – 203 с.
46. Методика професійного навчання: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. інж.- пед. спец. / О. Е. Коваленко, Н. О. Брюханова, Н. В. Корольова, Є. В. Шматков. – Х. : Контраст, 2008. – 488 с.
47. Мормужева Н. В. Мотивация обучения студентов профессиональных учреждений // Педагогика: традиции и инновации: материалы IV междунар. науч. конф. (г. Челябинск, декабрь 2013 г.). — Челябинск: Два комсомольца, 2013. — С. 160–163.
48. Мясищев В.Н. Психология отношений: Избранные психологические труды (под ред. Бодалева А. А) - М.: Модэк МПСИ, 2004.
49. Немов Р.С. Психологический словарь. М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. — 560 с.
50. Обуховский К. Психология влечений человека. — М., 1971
51. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов [Отв. ред.: А. Д. Глоточкин]. – М.: Наука, 1986. – 256 с.

52. Позднякова В.А., Скрипаченко Т.В. Психологічні особливості мотивації студентів у процесі навчання у ВНЗ // В кн.: тез. доп. ІІІВсеукр. наук. практ. конф., 10-11 жовтня 2019. С. 85.
53. Попков В.А., Коржуев А. В. Теория и практика высшего профессионального образования. М.: Академический проект, 2010. 340 с.
54. Пряжников Н.С. Мотивация трудовой деятельности. М.: Академия.2012. 482 с.
55. Реан А. А. Психология и педагогика /А.А. Реан, Н.В. Бордовская, С.И. Розум. – Спб.: Питер, 2015.– 432 с.
56. Рубинштейн С.П. Основы общей психологии. — СПб Питер., 2014.
57. Свенцицкий А. Л. Социальная психология. – М.: Проспект, 2003. – 512 с.
58. Социально–психологические установки и карьерные притязания студентов [Электронный ресурс]- <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialno-psihologicheskie-ustanovki-i-kariernye-prityazaniya-studentov>
59. Столяренко Л.Д., Педагогическая психология, - Ростов н/Д: Феникс, 2004, 544с.
60. Тихомиров О. К. Структура мыслительной деятельности М., 1969.
61. Томас У., Знанецкий Ф. Методологические заметки // Американская социологическая мысль. М.: Изд-во МГУ, 1994. С. 182-194
62. Томашевская О. А. Формирование познавательной мотивации студентов [Текст] // Педагогика: традиции и инновации: материалы IV Междунар. науч. конф. (г. Челябинск, декабрь 2013 г.). — Челябинск: Два комсомольца, 2013. — С. 169-171.
63. Узнадзе Д.М. Психология установки. -- СПб.: "Психология-классика" Питер, 2001. - 416 с.
64. Узнадзе Д.Н. Общая психология / Д.Н. Узнадзе / Под ред. И.В. Имедадзе. – М.: Смысл, 2004. – 413 с.
65. Филимоненко А.А. Влияние представлений студентов о ценности высшего образования на учебную мотивацию (на примере студентов ДВГУПС)

/ А.А. Филимоненко // Педагогика и психология: тренды, проблемы, актуальные задачи: материалы II Междунар. Науч. –практ. Конф. (28 сентября 2012 г.). – Краснодар, 2012. – С. 27-31

66. Фроликова Ольга Анатольевна. Мотивация как фактор развития личностно-профессиональных качеств студентов-психологов: диссертация ... кандидата психологических наук : 19.00.07 / Фроликова Ольга Анатольевна, Курск, 2010.- 147 с.: ил.

67. Фролова Е. В. Особенности регуляции учебной активности у студентов гуманитарных и технических специальностей // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія «Психологічні науки». / за ред. С. Д. Максименко, Н. О. Євдокімової. – Миколаїв, ТОВ фірма «ІЛПОН» - 2010. – том 2. – вип. 4. – С.254-259.

68. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. М.: Педагогика. 2015. 392 с.

69. Цветкова Н.А. Профессиональное самоопределение личности на разных этапах становления профессионала. // Автореф. дис. ... канд. психол. наук. / Н.А. Цветкова. – М., 2000.

70. Шагивалеева Г. Р., Калашникова В. Ю. Изучение учебной мотивации студентов вуза // Молодой ученый. — 2015. — №19. — С. 341-343. [Электронный ресурс]- <https://moluch.ru/archive/99/22136/>

71. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник / В. Б. Шапар. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с.

72. Шихирев П Н. Социальная установка как предмет социально-психологического исследования // Психологические проблемы социальной регуляции поведения. М., 1976.

73. Шищенко В.О. Особливості навчальної мотивації студентів [Електронний ресурс] - <http://intkonf.org/shishenko-vo-osoblivosti-navchalnoyi-motivatsiyi-studentiv/>

74. Ядов В. А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности: Диспозиционная концепция. – 2-е расширенное изд. / В. А. Ядов. – Москва : ЦСПиМ, 2013. – 376 с.
75. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. М.: Владос. 2010. 360 с.
76. Якунин В.А. Психология учебной деятельности студентов. М.:НОРМА. 2014. 180 с.
77. Яруллина Л.Р. Развитие учебной мотивации студентов негосударственных вузов текст /Л.Р. Яруллина // Вестник Академии управления «ТИСБИ». – 2001. - №2. – С. 122-123.
78. Boekaerts M. Motivation to learn: Educational practices series-10/ M. Boekaerts. – Bellegarde: SADAG, 2002/ - 28 p.
79. Bower W.S. Research related to academic achievement motivation: An illustrative review/ W.S. Bower, J.L. Boyer, E.A. Scheirer // Theory Into Practice. – 1970. – Vol. 9, Issue 1. – P. 33-46.
80. http://journals/org/index/php/sisp/article/view/3201317/pdf_169
81. Madsen K. B. Modern Theories of Motivation. Copenhagen. Verl. Psychol., 1959

Тест зовнішньої і внутрішньої мотивації Х. Зіверт

_____ курс стать _____ вік _____
 ПІБ _____

Мотивація студентів

Вам буде запропоновано список питань. До кожного питання дається шкала від 1 до 6. Відзначте бал (цифру), що позначає найбільш близьку Вам відповідь.

1 - абсолютно невірно. 6 - повністю вірно. Проміжні цифри уточнюють ту чи іншу ступінь вираженості затвердження відповідно до вашої точки зору. Положення між «3» і «4» означає невизначеність щодо затвердження, тобто, що Ви не маєте судження з даного питання і не знаєте, чи відповідає це твердження дійсності по відношенню до Вас. Цей тест не допускає ніяких «правильних» або «не правильних» відповідей. Важливо, щоб Ви відповідали на питання якомога чесніше.

Матеріал опитувальника	вірно-невірно
1. Потрібно ще в молодості побудувати свій будинок	1...2...3...4...5...6
2. Я завжди їм те, що мені дають	1...2...3...4...5...6
3. Життя - досить серйозна справа	1...2...3...4...5...6
4. Я не можу не веселитися, коли радісно святкують чийсь день народження	1...2...3...4...5...6
5. Я завжди повертаю знайдені мною чужі речі	1...2...3...4...5...6
6. Я завжди намагаюся виконувати свої обіцянки	1...2...3...4...5...6
7. Чоловік повинен мати в житті чітко визначені цілі	1...2...3...4...5...6
8. Я витрачаю багато грошей, щоб забезпечити свою безпеку	1...2...3...4...5...6
9. Я рідко думаю про своє особисте майбутнє	1...2...3...4...5...6
10. Коли я йду в ресторан, я заздалегідь знаю, що скажу	1...2...3...4...5...6
11. Мої батьки поводитися зі мною дуже строго	1...2...3...4...5...6
12. Тільки під натиском я можу працювати добре і точно	1...2...3...4...5...6

13. Якби я знайшов щось, що мені дуже сподобалося, я залишив би це у себе	1...2...3...4...5...6
14. Я смішний і життєрадісний	1...2...3...4...5...6
15. Тільки постійні зусилля ведуть до успіху	1...2...3...4...5...6
16. Оточуючі стверджують, що я по-справжньому старанний	1...2...3...4...5...6
17. Іноді я жадаю по-справжньому посваритися	1...2...3...4...5...6
18. Більшість людей мені здаються більш цілеспрямованими і впевненими в собі, ніж я	1...2...3...4...5...6
19. Вказівки начальства я виконую беззаперечно	1...2...3...4...5...6
20. Музика, виконана з почуттями, сильно впливає на мене	1...2...3...4...5...6
21. Коли ми ввечері виходимо з дому, найчастіше подруга пропонує, куди нам піти	1...2...3...4...5...6
22. Я ретельно підтримую свій будинок в порядку і чистоті	1...2...3...4...5...6
23. Я ніколи не вступаю в суперечки з продавцями	1...2...3...4...5...6
24. Я вважаю, що тільки старанність допоможе подолати несприятливі смуги в житті	1...2...3...4...5...6
25. Я хотів би досягти успіху у своїй професійній діяльності	1...2...3...4...5...6
26. Деякі завдання доставляють мені справжнє задоволення	1...2...3...4...5...6
27. Я не замислююся про своє особисте майбутнє	1...2...3...4...5...6
28. Я сприймаю критику без особливого розладу	1...2...3...4...5...6
29. Коли інші нервують, я відносно спокійний	1...2...3...4...5...6
30. У мене часто бувають спазми, не знаю, чому це відбувається	1...2...3...4...5...6
31. Я настільки впевнений в собі, що це шокує оточуючих	1...2...3...4...5...6

Обробка та аналіз

Підрахуйте загальну суму балів за наступними номерами питань тесту і розділіть цю суму на кількість питань (відповідно на 15 і на 4):

Номери зовнішньої мотивації : 2, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 14, 18, 19, 21, 22, 24, 27, 28

Номери внутрішньої мотивації: 1, 3, 7, 8, 10, 15, 16, 17, 20, 23, 25, 26, 29, 30, 31

Номери пастки брехні: 5,9,13,27

Інтерпретація

Шкала зовнішньої мотивації

3, 5 - 6 Ви швидше за все мотивовані ззовні. Вами керують зовнішні спонукання і примус. При здійсненні будь-якої діяльності Вам слід знайти помічника або інші зовнішні стимули.

1 - 3,5 Ваша зовнішня мотивованість невелика. Ваша мотивація визначається внутрішньо або зовсім відсутня

Шкала внутрішньої мотивації

1 - 3,5 Ваша внутрішня мотивація слабка, вона скоріше визначається зовнішнім чином або відсутня повністю. В цьому випадку ви повинні знайти зовнішні стимули для вирішення поставлених перед Вами завдань. Потім ви може винагородити себе, якщо, успішно виконавши певну операцію, ви задовольните яесь своє скромне бажання.

3,5-6 У Вас практично не буває труднощів у виконанні діяльності. Необхідно розподіл завдань на деякий період часу і не намагатися подолати все відразу.

Тест Потьомкіної

Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребносній сфері

_____ курс стать _____ вік _____
 ПІБ _____

Мотивація студентів

Дайте відповідь на кожне питання «так», якщо він вірно описує вашу поведінку, і «ні», якщо ваша поведінка не відповідає тому, про що йдеться в питанні.

Тестове завдання **Частина I.**

№	Питання	Відповідь	
		Так	Ні
1	Сам процес виконуваної роботи захоплює Вас більше, ніж етап її завершення?		
2	Для досягнення мети Ви зазвичай не шкодуєте сил?		
3	Вам часто говорять, що Ви більше думаєте про інших, ніж про себе?		
4	Ви зазвичай багато часу приділяєте своїй особі?		
5	Ви зазвичай довго не наважуєтеся почати робити те, що Вам нецікаво, навіть якщо це необхідно?		
6	Ви впевнені, що наполегливості у вас більше, ніж здібностей?		
7	Вам легше просити за інших, ніж за себе?		
8	Ви вважаєте, що людина спочатку повинна думати про себе, а потім вже про інших?		
9	Закінчуючи цікаву справу, Ви часто шкодуєте про те, що цікава робота вже завершена, а з нею шкода розлучатися?		
10	Вам більше подобаються діяльні люди, здатні досягати результату, ніж просто добрі та чуйні?		
11	Вам важко відмовити людям, коли вони Вас про що-небудь просять?		
12	Для себе ви робите що-небудь з більшим задоволенням, ніж для інших?		
13	Ви відчуваєте задоволення від гри, в якій не потрібно думати про виграш?		
14	Ви вважаєте, що успіхів у Вашому житті більше, ніж невдач?		
15	Ви часто намагаєтеся надати людям послугу, якщо у них трапилася біда чи неприємності?		
16	Ви переконані, що не потрібно для кого-небудь сильно напружуватися?		

17	Ви найбільше поважаєте людей, здатних захопитися справою по-справжньому?		
18	Ви часто завершуєте роботу всупереч несприятливій обстановці, нестачі часу, перешкод з боку?		
19	Для себе у Вас зазвичай не вистачає ні часу, ні сил?		
20	Вам важко змусити себе зробити щось для інших?		
21	Ви часто починаєте одночасно багато справ і не встигаєте закінчити їх до кінця?		
22	Ви вважаєте, що маєте достатньо сил, щоб розраховувати на успіх у житті?		
23	Ви прагнете якомога більше зробити для інших людей?		
24	Ви переконані, що турбота про інших часто йде на шкоду собі?		
25	Чи Можете ви захопитися справою настільки, що забуваєте про час і про себе?		
26	Вам часто вдається довести розпочату справу до кінця?		
27	Ви переконані, що найбільша цінність у житті – жити інтересами інших людей?		
28	Ви можете назвати себе егоїстом?		
29	Буває, що Ви, захоплюючись деталями, заглиблюючись в них, не можете закінчити розпочату справу?		
30	Ви уникаєте зустрічей з людьми, які не володіють діловими якостями?		
31	Ваша відмінна риса – безкорисливість?		
32	Вільний час Ви використовуєте для своїх захоплень?		
33	Ви часто завантажуєте свою відпустку або вихідні дні роботою через те, що комусь обіцяли що-небудь зробити?		
34	Ви засуджуєте людей, які не вміють подбати про себе?		
35	Вам важко зважитися використовувати зусилля людини в своїх інтересах?		
36	Ви часто просите людей зробити що-небудь з корисливих мотивів?		
37	Погоджуючись на будь-яку справу, ви більше думаєте про те, наскільки вона вам цікава?		
38	Прагнення до результату в будь-якій справі – Ваша відмінна риса?		
39	Ваша відмінна риса – вміння допомогти іншим людям?		
40	Ви здатні докладати максимальних зусиль лише за гарну винагороду?		

Частина II.

№	Притання	Відповідь	
		Так	Ні
1	Ви згодні, що найголовніше в житті – бути майстром своєї справи?		
2	Ви найбільше дорожите можливістю самостійного вибору рішення?		
3	Ваші знайомі вважають вас владною людиною?		
4	Ви згодні, що люди, які не вміють заробити гроші, не варті поваги?		
5	Творча праця для Вас є головною насолодою в житті?		
6	Основне прагнення у Вашому житті – свобода, а не влада і гроші?		
7	Ви згодні, що мати владу над людьми - найбільш важлива цінність?		
8	Ваші друзі заможні в матеріальному відношенні люди?		
9	Ви прагнете, щоб всі навколо вас були зайняті захоплюючою справою?		
10	Вам завжди вдається слідувати своїм переконанням всупереч вимогам з боку?		
11	Чи вважаєте ви, що найважливіша якість для влади - це її сила?		
12	Ви впевнені, що все можна купити за гроші?		
13	Ви вибираєте друзів за діловими якостями?		
14	Ви намагаєтеся не пов'язувати себе різними зобов'язаннями перед іншими людьми?		
15	Ви відчуваєте почуття обурення, якщо хто-небудь не підкоряється Вашим вимогам?		
16	Гроші куди надійніше, ніж влада і свобода?		
17	Вам буває нестерпно нудно без улюбленої роботи?		
18	Ви переконані, що кожен повинен володіти свободою в рамках закону?		
19	Вам легко змусити людей робити те, що Ви хочете?		
20	Ви згодні, що краще мати високу зарплату, ніж високий інтелект?		
21	В житті Вас радує тільки відмінний результат роботи?		
22	Найголовніше прагнення у Вашому житті – бути вільним?		
23	Ви вважаєте себе здатним керувати великим колективом?		
24	Чи є для вас зарібок головним прагненням у житті?		
25	Улюблена справа для вас цінніша, ніж влада і гроші?		
26	Вам зазвичай вдається відвоювати своє право на свободу?		
27	Чи відчуваєте Ви спрагу влади, прагнення керувати?		
28	Ви згодні, що гроші не пахнуть, і не важливо, як вони зароблені?		

29	Навіть буваючи на відпочинку, ви не можете не працювати?		
30	Ви готові багатьом жертвувати, щоб бути вільним?		
31	Ви відчуваєте себе господарем у своїй родині?		
32	Вам важко обмежити себе в грошових коштах?		
33	Ваші друзі і знайомі цінують вас як фахівця?		
34	Люди, що ущемляють вашу свободу, викликають у вас найбільше обурення?		
35	Влада може замінити вам багато інших цінностей?		
36	Вам зазвичай вдається накопичити потрібну суму грошей?		
37	Праця – найбільша цінність для Вас?		
38	Ви впевнено і невимушено відчуваєте себе серед незнайомих людей?		
39	Ви згодні ущемити свободу, щоб володіти владою?		
40	Найбільш сильне потрясіння для Вас – відсутність грошей?		

Обробка та аналіз

За кожну відповідь «Так» нараховується 1 бал. Обчислюється сума значень по кожній з восьми установок особистості.

Інтерпретація

Орієнтація на процес

При великих значеннях за шкалою людина має установку на процес. В роботі або іншій діяльності йому важливо, щоб саме заняття було цікавим. Над досягненням мети він відносно мало замислюється, тому, наприклад, може запізнитися зі здачею роботи. А вже якщо процес став йому нецікавий, він може і зовсім закинути дане заняття, не замислюючись про наслідки. Але зате людині з такою установкою легше впоратися із завданням, де важливий саме сам процес, наприклад, гра в театрі.

Зазвичай люди більш орієнтовані на процес, менше замислюються над досягненням результату, часто запінуються зі здачею роботи, їх процесуальна спрямованість перешкоджає їх результативності. Ними більше рухає інтерес до справи, а для досягнення результату потрібно багато рутинної роботи, негативне ставлення до якої вони не можуть подолати.

Орієнтація на результат

Великі значення за шкалою позначають установку на результат. Людина прагне досягати результату в своїй діяльності всупереч усьому – суєті, перешкод, невдач... Він може входити в число найнадійніших співробітників. Але він може за прагненням до досягнення результату забути про все інше.

Орієнтація на альтруїзм

При великих значеннях за шкалою людина має установку на альтруїзм, на те, щоб діяти, перш за все, на користь іншим, часто в збиток собі (і справи). Це люди, про які варто подбати. Альтруїзм – найбільш цінна громадська мотивація, наявність якої відрізняє зрілу людину. Традиційно ця установка вважається цінною, а людина, що володіє нею, – заслуговує всілякої поваги. Дійсно, напевно, найбільші діяння добра відбувалися з альтруїзму, але і зла, зауважимо, теж.

Орієнтація на егоїзм

Людина зосереджена в основному на своїх особистих інтересах. Це не обов'язково означає, що його інтереси зводяться до матеріальній вигоді – просто при прийнятті рішень він дуже серйозно враховує те, як їх наслідки позначаться на ньому особисто. Володіти такою установкою можуть як злісний злодій і скнара, так і просто цілком моральна і добра людина, що дотримується розумного егоїзму. Люди з надмірно вираженим егоїзмом зустрічаються досить рідко.

Орієнтація на працю

Велике значення за шкалою говорить про встановлення на працю. Людина весь час використовує для того, щоб щось зробити, не шкодуючи вихідних днів, відпустки і т. д. Праця сама по собі приносить йому більше радості і задоволення, ніж інші заняття. На відміну від установки на процес тут людині важливо відчувати, що він не просто зайнятий, а саме працює. При цьому те, наскільки ця праця насправді результативна, має мало значення, але важливо, наскільки вона оцінена керівництвом чи суспільством.

Орієнтація на гроші

При великих значеннях за шкалою людина має установку на гроші. Провідною цінністю для людей з цією орієнтацією є прагнення до збільшення свого добробуту. Коли у такої людини грошей немає, він думає в основному про те, як їх дістати, а коли вони є – як їх не втратити і примножити їх кількість. Гроші для нього мають цінність самі по собі, а не тільки як засіб придбання чого-небудь.

Орієнтація на свободу

При великих значеннях за шкалою людина має установку на свободу. Вона для нього – головна цінність. Він не терпить ніяких обмежень і готовий йти на жертви заради відстоювання своєї незалежності (іноді від уявної небезпеки). Дуже часто орієнтація на свободу поєднується з орієнтацією на працю, рідше це поєднання свободи і грошей.

Орієнтація на владу

Велике значення за шкалою означає, що людина має установку на владу. Він хоче відчувати контроль над іншими людьми і на багато що готовий заради цього. Він може виявитися в результаті тираном, але може стати і непоганим керівником. Для людей з подібною орієнтацією провідною цінністю є вплив на інших, на суспільство.

Шкала академічної мотивації

(Т. О. Гордєєва, О. А. Сичов, Є. Н. Осін)

курс _____ стать _____ вік _____
 ПІБ _____

Мотивація студентів

Будь ласка, уважно прочитайте кожне твердження. Використовуючи шкалу від 1 до 5, вкажіть відповідь, який найкращим чином відповідає тому, що Ви думаєте про причини Вашої залученості в діяльність. Відповідайте, використовуючи наступні варіанти відповіді:

зовсім не відповідає	швидше не відповідає	щось середнє	швидше відповідає	цілком відповідає
1	2	3	4	5

Чому Ви в даний час ходите на заняття в університет?

Твердження	1	2	3	4	5
1. Мені цікаво вчитися.					
2. Навчання приносить мені задоволення, я люблю вирішувати важкі завдання.					
3. Тому що я отримую задоволення, перевершуючи самого себе в навчальних досягненнях.					
4. Тому що я хочу довести самому (ой) собі, що я здатний(на) успішно вчитися в університеті.					
5. Тому що мені соромно погано вчитися.					
6. У мене немає іншого вибору, так як відвідуваність відзначається.					
7. Чесно кажучи, не знаю, мені здається, що я тут просто втрачаю час.					
8. Мені подобається вчитися, тому що це цікаво.					
9. Я відчуваю задоволення, коли перебуваю в процесі рішеннях складних навчальних завдань.					
10. Навчання дає мені можливість відчути задоволення в моєму вдосконаленні.					
11. Тому що, коли я добре вчуся, я відчуваю себе значущою людиною.					
12. Тому що совість змушує мене вчитися.					
13. Щоб уникнути проблем з деканатом і сесією.					
14. Раніше я розумів(а), навіщо вчуся, а тепер не впевнений(а), чи варто продовжувати.					
15. Мені просто подобається вчитися і дізнаватися нове.					
16. Мені подобається вирішувати важкі завдання і прикладати інтелектуальні зусилля.					

17. Заради задоволення, яке приносить мені досягнення нових успіхів у навчанні.					
18. Щоб довести самому(ой) собі, що я розумна людина.					
19. Тому що вчитися-це мій обов'язок, якого я не можу знехтувати.					
20. Тому що близькі мене будуть засуджувати, якщо я стану погано вчитися.					
21. Ходити - то я ходжу, але не впевнений (а), що мені це дійсно треба.					
22. Я дійсно отримую задоволення від вивчення нового матеріалу на заняттях.					
23. Я просто люблю вчитися, вирішувати складні завдання і відчувати себе компетентним(ой).					
24. Мені приємно усвідомлювати, як зростає моя компетентність і мої знання.					
25. Тому що я хочу показати самому собі, що я можу бути успішним (ой) в навчанні.					
26. Тому що, вступивши до університету, я повинен відвідувати заняття і вчитися.					
27. У мене немає вибору, інакше я не зможу в майбутньому мати досить забезпечене життя.					
28. Ходжу за звичкою, навіщо, відверто кажучи, точно не знаю.					

Обробка та аналіз

Бали нараховуються відповідно до бланком методики і підсумовуються.

Пізнавальна мотивація – 1, 8, 15, 22;

Мотивація досягнення – 2, 9, 16, 23;

Мотивація саморозвитку – 3, 10, 17, 24;

Мотивація самоповаги – 4, 11, 18, 25;

Інтроецирована мотивація – 5, 12, 19, 26;

Екстернальна мотивація – 6, 13, 20, 27;

Амотивація – 7, 14, 21, 28.

Інтерпретація

Шкала мотивації пізнання спрямована на діагностику прагнення довідатися нове, зрозуміти досліджуваний предмет, пов'язаного з переживанням інтересу і задоволення в процесі пізнання.

Шкала мотивації досягнення вимірює прагнення домагатися максимально високих результатів у навчанні, відчувати задоволення в процесі вирішення важких завдань.

Шкала саморозвитку є оригінальною та вимірює виразність прагнення до розвитку своїх здібностей, свого потенціалу в рамках навчальної діяльності, досягнення відчуття майстерності і компетентності.

Шкала мотивації самоповаги вимірює бажання вчитися заради відчуття власної значущості і підвищення самооцінки за рахунок досягнень у навчанні, вона відповідає потребі в повазі і самоповазі, що виділяється А. Маслоу, а також близьким типам потреб, описаних іншими авторами (С. Хартер).

Шкала інтроецированої мотивації вимірює спонукання до навчання, обумовлене відчуттям сорому і почуття обов'язку перед собою і іншими значущими людьми.

Шкала екстернальної мотивації оцінює ситуацію вимушеності навчальної діяльності, обумовлену необхідністю для учня дотримуватися вимог, що їх диктують соціумом: він навчається, щоб уникнути можливих проблем, при цьому потреба в автономії максимально фруструється.

Шкала амотивації вимірює відсутність інтересу і відчуття осмисленості навчальної діяльності.

Додаток Г

Загальна таблиця отриманих результатів

№	Студенти	курс	стать	вік	внутрішня мотивація	зовнішня мотивація	процес	результат	альтруїзм	егоїзм	праця	гроші	свобода	влада	пізнавальна мотивація	мотивація досягнення	мотивація саморозвитку	мотивація самоповаги	інтродюкована мотивація	екстернальна мотивація	амотивація
1	Ганна	2	ж	19	4	3,7	5	8	2	9	3	5	10	8	16	16	16	18	13	9	9
2	Катя	2	ж	19	3,7	3,5	7	6	3	5	4	4	8	5	13	10	14	14	15	14	13
3	Настя	2	ж	19	4,6	3,7	5	4	4	5	6	3	9	4	11	10	13	13	7	9	8
4	Оля	2	ж	18	3,6	3,5	8	5	3	7	5	3	9	5	16	12	14	17	18	10	4
5	Аліна	2	ж	19	3,9	3,1	7	1	5	7	0	5	8	4	17	15	12	10	5	6	4
6	Настя	2	ж	19	3,7	3,5	6	5	7	3	7	4	9	2	14	12	14	13	8	6	6
7	Таня	2	ж	18	4,1	3,2	6	6	4	5	5	1	9	1	16	9	13	9	8	6	6
8	Олег	2	ч	18	5,1	3,3	7	8	3	6	8	1	10	6	17	16	15	13	12	16	14
9	Маша	2	ж	19	4,6	3,3	6	8	7	1	8	3	9	4	18	16	20	19	17	13	4
10	Настя	5	ж	22	4,3	3,8	8	6	6	7	3	3	9	2	16	15	16	12	13	13	16
11	Віка	1	ж	18	4,4	3,7	7	5	6	4	5	2	8	4	16	16	18	20	13	8	6
12	Максим	1	ч	23	3,5	2,6	6	7	3	6	3	1	8	2	16	11	11	9	5	4	4
13	Вероніка	1	ж	17	4,3	3,9	7	8	7	5	9	2	9	4	19	19	19	19	19	6	4
14	Настя	5	ж	22	4,4	3	8	6	5	3	7	3	8	4	20	20	20	8	4	4	10
15	Дана	5	ж	22	3,8	2,9	9	5	4	6	6	5	6	3	20	19	19	19	5	7	4
16	Настя	5	ж	22	3,6	3,5	7	4	3	4	4	6	4	5	12	12	12	12	12	12	12
17	Олена	2	ж	19	3,9	2,9	6	6	6	4	4	6	6	1	18	15	13	18	14	11	4
18	Даша	2	ж	18	3,7	3,1	7	5	6	2	4	1	6	2	16	12	14	12	5	7	11
19	Женя	2	ж	20	3,8	2,5	8	5	5	6	6	7	7	5	19	19	20	20	18	18	10
20	Ірина	2	ж	19	4,3	3,9	8	5	6	3	3	5	7	3	15	13	16	19	14	16	9
21	Карина	2	ж	19	4	3,7	7	6	5	7	5	3	5	1	16	12	13	17	15	12	10

22	Настя	2	ж	18	3,7	3,5	7	3	4	7	6	5	6	3	13	8	12	13	13	12	9
23	Антон	2	ч	18	3,7	3,6	9	7	5	4	2	2	4	2	16	15	17	10	15	7	4
24	Лера	2	ж	19	3,8	3,6	9	9	4	6	6	6	9	2	20	20	16	16	12	14	12
25	Олена	2	ж	18	3,3	2,5	9	9	2	7	7	4	7	5	17	15	16	13	8	4	4
26	Рита	2	ж	19	4,3	3	9	3	7	1	2	2	5	1	11	17	14	6	5	11	19
27	Інна	2	ж	19	3,9	2,7	7	7	5	5	6	4	7	5	13	17	16	10	9	6	4
28	Світлана	2	ж	19	3,9	3,5	8	7	6	2	6	1	8	5	20	18	19	20	15	13	6
29	Софія	2	ж	19	4,3	3,9	5	2	3	4	3	4	3	1	16	9	16	14	15	9	4
30	Саша	2	ж	18	4,6	3,6	9	7	10	2	5	2	8	0	17	12	16	19	14	17	10
31	Ярослава	2	ж	19	3,8	3,5	5	5	9	1	4	2	6	2	8	8	9	9	14	13	15
32	Марина	2	ж	18	4,4	3,5	7	2	8	1	4	3	7	2	11	6	9	15	15	16	12
33	Наталья	1	ж	17	4	3	6	4	4	4	5	3	6	1	20	16	18	18	9	5	4
34	Богдан	2	ч	19	4,6	3	8	9	4	2	7	3	9	2	20	20	20	20	5	4	4
35	Ганна	2	ж	23	3,2	2,9	5	10	6	8	7	7	8	6	19	16	14	14	15	13	12
36	Діана	2	ж	18	4,1	3,5	3	7	7	3	7	7	5	5	19	18	18	18	16	5	4
37	Ксенія	2	ж	18	5,1	4,5	5	9	8	2	8	7	6	4	10	8	8	20	15	17	8
38	Настя	1	ж	18	4,3	3,4	5	8	3	5	8	4	7	5	12	18	12	8	4	5	16
39	Віталіна	1	ж	18	3,3	2,7	6	7	6	5	3	2	7	1	13	12	11	8	14	7	11
40	Саша	2	ж	19	3,5	3,5	5	7	1	8	7	2	7	4	16	12	15	16	12	8	7
41	Алла	2	ж	18	4,2	4,1	7	6	3	8	4	8	8	7	8	9	13	16	12	14	8
42	Вова	5	ч	22	3,5	2,9	3	5	4	4	1	7	4	4	7	4	6	9	16	12	16
43	Денис	1	ч	18	3,6	4,1	7	5	5	3	4	1	7	1	20	20	16	12	18	4	4
44	Ліза	1	ж	18	3,5	3,7	7	6	4	2	8	2	7	0	7	6	8	13	11	18	9
45	Марія	1	ж	18	3,3	3,5	6	4	4	5	5	2	7	3	16	13	17	15	11	7	5
46	Даша	2	ж	18	4	4,3	8	3	5	2	2	3	8	0	13	11	11	13	14	15	11
47	Татяна	2	ж	19	3,4	3,5	3	6	4	4	4	2	6	2	9	6	7	11	13	9	9
48	Катя	2	ж	18	3,3	3,5	8	3	3	4	2	2	5	4	18	15	16	14	17	14	7
49	Віка	5	ж	22	3,5	3,6	2	4	6	2	2	5	0	2	10	6	11	14	19	16	10
50	Настя	5	ж	22	3,5	4	7	6	7	6	5	3	4	1	8	6	9	13	14	12	12

Додаток Д

Статистично значущі зв'язки між мотивацією та соціально-психологічними установками студентів 1, 2, 5 курсу

1 курс**Кореляції**

			Свобода	Результат	Альтруїзм	Пізнавальна	Досягнення	Самоповага
ро Спирмена	Свобода	Коефіцієнт кореляції	1,000	,470	,455	,090	,224	,508
		Знч. (2-сторон)		,347	,365	,866	,670	,304
		N	6	6	6	6	6	6
	Результат	Коефіцієнт кореляції	,470	1,000	,045	-,493	,478	-,358
		Знч. (2-сторон)	,347		,932	,321	,338	,486
		N	6	6	6	6	6	6
	Альтруїзм	Коефіцієнт кореляції	,455	,045	1,000	,358	,403	,537
		Знч. (2-сторон)	,365	,932		,486	,428	,272
		N	6	6	6	6	6	6
	Пізнавальна	Коефіцієнт кореляції	,090	-,493	,358	1,000	,132	,676
		Знч. (2-сторон)	,866	,321	,486		,803	,140
		N	6	6	6	6	6	6
	Досягнення	Коефіцієнт кореляції	,224	,478	,403	,132	1,000	,294
		Знч. (2-сторон)	,670	,338	,428	,803		,572
		N	6	6	6	6	6	6
	Самоповага	Коефіцієнт кореляції	,508	-,358	,537	,676	,294	1,000
		Знч. (2-сторон)	,304	,486	,272	,140	,572	
		N	6	6	6	6	6	6

2 курс

Корреляції

			процес	свобода	результат	пізнавальна	самоповага	саморозвиток
ро Спирмена	процес	Коефіцієнт кореляції	1,000	,027	,019	,209	,025	,322
		Знч. (2-сторон)	.	,885	,920	,260	,892	,078
		N	31	31	31	31	31	31
	свобода	Коефіцієнт кореляції	,027	1,000	,305	,234	,150	,138
		Знч. (2-сторон)	,885	.	,095	,205	,420	,458
		N	31	31	31	31	31	31
	результат	Коефіцієнт кореляції	,019	,305	1,000	,477**	,370*	,437*
		Знч. (2-сторон)	,920	,095	.	,007	,041	,014
		N	31	31	31	31	31	31
пізнавальна	Коефіцієнт кореляції	,209	,234	,477**	1,000	,431*	,651**	
	Знч. (2-сторон)	,260	,205	,007	.	,015	,000	
	N	31	31	31	31	31	31	
самоповага	Коефіцієнт кореляції	,025	,150	,370*	,431*	1,000	,409*	
	Знч. (2-сторон)	,892	,420	,041	,015	.	,022	
	N	31	31	31	31	31	31	
саморозвиток	Коефіцієнт кореляції	,322	,138	,437*	,651**	,409*	1,000	
	Знч. (2-сторон)	,078	,458	,014	,000	,022	.	
	N	31	31	31	31	31	31	

** . Корреляция значима на уровне 0.01 (2-сторонняя).

* . Корреляция значима на уровне 0.05 (2-сторонняя).

5 курс

Кореляції

			процес	свобода	гроші	пізнавальна	саморозвиток	амотивація
ро Спирмена	процес	Коефіцієнт кореляції	1,000	,632	-,684	,921*	,821	-,711
		Знч. (2-сторон)		,253	,203	,026	,089	,179
		N	5	5	5	5	5	5
	свобода	Коефіцієнт кореляції	,632	1,000	-,947*	,632	,667	-,026
		Знч. (2-сторон)	,253		,014	,253	,219	,966
		N	5	5	5	5	5	5
	гроші	Коефіцієнт кореляції	-,684	-,947*	1,000	-,763	-,821	,237
		Знч. (2-сторон)	,203	,014		,133	,089	,701
		N	5	5	5	5	5	5
	пізнавальна	Коефіцієнт кореляції	,921*	,632	-,763	1,000	,975**	-,789
		Знч. (2-сторон)	,026	,253	,133		,005	,112
		N	5	5	5	5	5	5
	саморозвиток	Коефіцієнт кореляції	,821	,667	-,821	,975**	1,000	-,718
		Знч. (2-сторон)	,089	,219	,089	,005		,172
		N	5	5	5	5	5	5
	амотивація	Коефіцієнт кореляції	-,711	-,026	,237	-,789	-,718	1,000
		Знч. (2-сторон)	,179	,966	,701	,112	,172	
		N	5	5	5	5	5	5

*. Корреляція значима на уровне 0.05 (2-стороння).

**. Корреляція значима на уровне 0.01 (2-стороння).